

hayati baki

ŞİİRİNİ BİR OKUMA DENEMESİ

zeki Z kırmızı

2016-2021

©

Sunuş

Okuyacağınız yazı için zorunlu birkaç uyarım olacak. Ayraç içi sarı boyalı sözcükler Türkçe duyarlığımın geçici sonucudur. Yazının son biçiminde yer almayacaklar. Kullandığım kimi sözcüklerin eski kullanımda ya da yabancı dilde karşılığını kolaylık olsun diye gösterdim, kimi sözcükler de kendi geçici önerilerimdir, eleştiriye ve değiştirilmeye açık olarak.

*Ayrıca kişisel web sitem www.okumaninsonunayolculuk.com' un ana sayfasında sözcükleri okumak başlığı altında sürekli güncellenen, kişisel Türkçe karşılıklar sözlüğüme bakılabilir. Yazının üçüncü bölümü 2016 yılında yaptığım Hayati Baki okumasıyla ilgilidir. Bölümde **Harfler Kitabı**'na (2004) odaklanılmış, **Şair ve Otorite. Şiir ve Yanılsama** (1996), **Şiir ve Hakikat (Şairin Zihin Temrinleri)** (2015)'den yararlanılmıştır.*

*Dördüncü bölüm yeni olup 2021 yılında yayımlanan **Patetik Senfoni** şiir kitabının 4 ay aralı iki okumasıyla ilgili özeleştirel (eleştirinin eleştirisi) bir çalışmadır.*

Hayati Baki'nin günümüz şiirinde hak ettiği anlamlı yeri gösterme ve güçlendirme amaçlı bu 32. E-kitabın elbette geçmiş dönem şiirleri ve gelecekteki çalışmalarla geliştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Şimdilik yarım kalmışlığıyla yetinmeyi önermekten çoğu elimden gelmiyor.

İçindekiler

Sunuş

I. Giriş, X

II. Harfler Kitabı'ndan Önce, XX

III. Harfler Kitabı ve Poetika, XX

IV. Patetik Senfoni, XX

1. *Olumsuzlama, XX*
2. *Yöntemsel Kuşku, XX*
3. *İkinci Yakın Okuma*
4. *Olumsuzlamanın Olumsuzlaması, XX*
5. *Bireşim, XX*

V. Sonuçlar, XX

Kaynaklar

I. Giriş

YAZILMADI

II. Harfler Kitabı'ndan Önce¹

Hayati Baki şiirinde başa, ilk şiir kitabı **Sonsuza Dönüş Yalnızlığı**'na² (1992) dönmek bir bakıma iyi oldu. Arkadaşların ve *Medakitap*'ın da desteğiyle 29 yıl sonra yeniden günışığına çıkan kitap, son iki şiir kitabını okuduğum ve hakkında epeyce mürekkep tükettiğim dostumuzun şiirde ilk ve uzun arayışlarının kanıtı olarak önümde. Miro, Kandinski, Braque'dan tam sayfa renkli resimlerin, şairin çevresinden insanların ve kendisinin fotoğrafları, yetmedi bu kitap ve Baki hakkında yazılmış eski yeni kısa yazılar arasında şiir biraz kaynamış ya da boğulmuş gibi görünse de sonuçta emek verenlerin değerbilir, saygılı yaklaşımlarını yürekten alkışlamak gerektiği açık.

Kendi yazdığı 2 sayfalık sunuşunda 1969'da ilk şiirini yayımladığını söylüyor Baki. Demek ilk kitap 1969-1992 arası, 23 yıllık bir şiir deneyimini bir araya getiriyor. 43 yaşındayken... Şöyle diyor: "*kitap yayımlama, şiir kitabı yayımlama, hiç böyle bir niyetim yokken, birden oluşuverdi: sevgili dostum cem savran'ın önerisiyle şiir kitabı sahibi olmuştum: cem, promete yayınlarının ve promete dergisinin sahibi ve yöneticisiydi. cem'in önerisi ve isteğini kabul etmiştim: içimdeki Nietzsche felsefesi ile tarkovskiy sineması anlayışını [özellikle, kurban filmindeki felsefeyi] sonrasız dönüşü; yaşamın yinelenmesini; o değişmez 'bengi dönüşü' içselleştirip şiir kitabımın adını nüfusa kaydettim: 'sonrasız dönüş yalnızlığı'.*"

Büyük/küçük abece (**alfabe**) imi, ölçünlü (**standart**) tümce ve noktalama imleri konusunda şiirinin en başında yaptığı seçimi, yani büyük abece imi kullanmama, dilbilgisel kurallı tümceyi dışlama, vb. sonuna değin sürdüren Hayati Baki'nin seçiminin ardında yatan, büyük ölçüde kişisel olduğunu düşündüğüm kök(ensel) gerekçeyi az çok kestirebiliyorum, yanılma hakkımı koruyarak. Ama kestirimim sondan başa okuma ve başlangıca yansıtmayla ilerliyordu ve ilk kitapla birlikte, aslında başkaldırı (**isyan**) tinine (**ruh**) bağlanacak, karşı çıkış ve yadsımaya ilüştürülecek yazım (**imlâ**) seçimlerinin pek de öyle olmadığı, söz konusu dilbilgisel seçimlerin daha çok içe dönük tinsellik, metafizik arayışlar ve *Ben* tartışmaları ile ilgili olduğunu görmüş oldum. Ama çizgiyi bu kez baştan sona çektiğimde (arada bir halka, **usulca ve yeğnik**, 1996 eksik olsa da) aslında bir süreklilikten, tutarlılığı sürdürülmüş bir seçimden söz edebileceğimizi yeniden anlamış oldum. İlk kitapta başlayan '*Ben*'lik tartışması, tedirgin ve umutsuzlukla kazılmış derin çukur gerçekte sonuna değin varlığını sürdürdü ama **harfler kitabı**'ndan (2004) başlayarak dip dalgası yukarıdan bastıran dışsal, güncel, yıkıcı erk(ler) güçlerine karşı mertçe, ölümüne bir direnişle koşutlandı. Bazen onurlu savaşçının sesi derin diplerin tedirgin, umutsuz, inançsızlığa yatkın bireysel sesini bastırdı, bazen de tersi oldu. Hatta şiir ilerledikçe '*kendini didikleyen ben*' düşlemsel bir sap(tır)ma gibi de algılandı ve şair o sesi taşımayı yer yer kendine neredeyse yediremedi. *İkinci Yeni*'nin sesiydi, değersiz değildi, incelikli bir dokuma çabasıydı ama *fresk*, resim anlamlı bir biçimde kâğıt üzerinde ya da duvarda beliremiyordu. Didiklenen *ben* verilen onca emeğe karşın yeni(*den*) *ben* olmaya direniyordu. Direniyordu çünkü Hayati Baki'nin '*Ben*'den anladığı şey giderek B imini küçülttü, eşitler arasında bir eşite, yani b'ye dönüştürdü.

*

¹ Bölüm, Ağustos 2021 tarihinde yazıldı.

² Baki, Hayati; **Sonrasız Dönüş Yalnızlığı** (1992), Medakitap yayınları, İkinci basım, Ağustos 2021, İstanbul, 119 s.

Geniş bir ekinsel coğrafyayı harmanlayan Hayati Baki'nin ilk şiir kitabının önemi okuma ve yorum açısından sonraki şiire yakınlaşmayı sağlamasından kaynaklanıyor, gözümde. Dile maya çalınıyor ve geleceğin şiir hamuru kabarıyor. şiir ileride kendi akağını, biçimini, sessiz döngülerini (:) bulacak, ipuçları şimdiden burada beliriyor.

Eğer ileride ikinci kitabı da yayımlanır, okursam hakkındaki oylumlu yazımı tamamlayacak, ilk iki kitabın esinlerini son iki kitabın epeyce ayrıştırılmış direniş ve öfkesine bağlayacağım. Düşüm noktalarından biri Tarkovsky metafiziğinin şairimizde yankılanma biçimi ve düzeyi. Bunun üzerine düşünmek gerekiyor.

Hemen belirteyim ki arayışını umutsuzluğunun en karanlık yerinde göksel çağrıya bağlayan Tarkovsky metafiziğiyle ben hiç barışamadım ama bu apayrı konu.

III. Harfler Kitabı

ÖN AÇIKLAMA:

Bu yazı beş yıl önce yazıldı (2016). Bugün yazılsa başka türlü olur muydu? Yanıt: Yazandan ötürü hem olurdu hem olmazdı. Çünkü o, aynı kişi ama başka biri de.

1992'den beri şiirleri kitaplaşan 1949 doğumlu Türk Dili uzmanı ve öğretmeni Hayati Bâki'nin şiir yazmaya ve dergilerde yayınlamaya ne zaman başladığını anlayamadım. Son kitabının (2015) girişinde yaşamöyküsünde yer alan şu anlatım nasıl biri olduğu hakkında hemen her şeyi söylüyor: *"tembellik hakkı'nı savunuyor; 'ölümün büyük bir haksızlık' olduğuna inanıyor; 'keşke ağaç olsaydım' diyor; 'kronik bir umutsuz'; ve fakat, eblehler, bunca uğraşa ve edime rağmen, anlamıyorlar, bunca 'yaşama sevinci'ni: ve bu zavallılara 'öfkeleniyor'. hayvanları çok seviyor ve koruma uğraşı içinde: kedileri ve köpekleri var; 'köktengri'ye iman' ediyor; evli, sinop'ta köyde oturuyor; ağaç yetiştiriyor ve onları 'sulamaya' gidiyor; doğa, en büyük sığınağı ve barınağı!"*

Özellikle Türkçe tutkusunu üç yapıtında coşkuyla, beğeniyle izlediğim, kişisel çağrışımları bile içimde kasırgalara neden olan Hayati Bâki'den bilmeden el aldığımı, ustam saydığımı (kendimce), yazı tutumumda neredeyse birebir onu yansıladığımı sevgiyle, ilgiyle bulguladım, gördüm, gözlemledim. Hem kendi yerimi kavramış, hem dünyadaki insanın tansıksız olanaklarını bir kez daha anlamış oldum. İyi ki kendimizden önceymişiz, varmışız, oradaymışız.

Çoklu (çoksesli), tutkulu, coşkulu bakma ve anlama çabasının nereden baksan büyük doğaçılarda olduğu gibi (usuma ilk Whitman geldi) okuyanı (dolayısıyla beni) büyüleyen, değerli bir yanı var. Hem daha önemli bir şey var: Onu orunlamak, dünyalıkla onurlandırmak olanaksızdır, yolu yoktur. Ona gidecek yol şiir bile değildir. Şiir sözcüğünün altını çizerek söylüyorum. Ona ulaşmaya şiir bile yetmez. Onca yakın, onca yanı başınızda, buradadır, şiirden önce ve şiirden sonra.

Düzene, hizaya sokulmanın tutarsız izlenimler de veren bu büyük başkaldırı örneğinde Sinoplu Diyojen'le hısımlıktan söz etmek yersiz. Sinop yalnızca ortak uzam paylaşımı değil. Elinde ışık kaynağı Sinop sokaklarında gün boyu dolanan kimdir varın siz kestirin.

Sıkıdüzene, biçime, uyarla(n)maya gelmeyen bir özgürlük tutkusunu dizgine almak, geme vurmak kuşkusuz olanaksız. Ama benim de yapmak istemediğim tam bu olduğuna göre onun hakkında yazmayacak, üç beş tümceyi onun şarkısına eşlikçi olarak katılmak sayacağım.

*

Yazısı (şiir ya da değil) çok amaçlı, çok işlevli ama aynı zamanda amaçtan ve işlevden bağımsız, varestedir. Tam bir doğaçlama olmasa bile (şiirde ise tam tersi) içinde doğaçlama öğeleri barındıran, istekle, tutkuyla yazılmış yazılar. Ussal (bilgisel) içeriklerinden daha güçlü iç(ç)arıları olan, derin özütlerle, çekirdeklere dönük Hayati Bâki yazı üretimleri, bir tür bolluk (bereket), yazarın sungusu (nimet) gibi de

anlaşılmalı. Okuyan okumuştur, okumayanın ise yolu açık olsun. Yazının kurallarına yazanın ve okuyanın tümünden kopup gitmemesi için en düşük (minimal) düzeyle kendini bağlayan, temel ve kaçınılmaz (yazar açısından içeriğe verilmiş oldukça büyük bir ödün) noktalama imleriyle yetinen yazarın okur alışkanlıklarına kışkırtıcı yaklaşımı da çoklu yoruma açık. Tek yıldırıcı özelliği bu başkaldırının, algıyı hiç mi hiç istemeden körleştirmesi kışkırtmayı amaçlamışken... Çünkü aynı aralıkta tekdüze akan görüntü ve benzer ses dizileri gibi algıyı körleştirebiliyor. Çünkü durmanın, yürümenin, susmanın, soluklanmanın, dinmenin, yekinmenin, başlamanın ve bitmenin de anlatı ya da yapıların kurucu, taşıyıcı öğeleri olduğunu düşünmek, oralardan gelebilecek içerik çoğaltmalarını (*varyasyon*) yabana atmamak sanki önemli.

Hayati Bâki gibi insanlarla birebir örtüşmek olanaksızdır. Onu bir kaba, bir kalıba, kendi kalıbımıza oturtamayız. Nedeni açık. Türk dili ve yazınının ustası aynı zamanda ve aynı güçle dünyanın türlü kaynaklarından da beslenen biri ve yazısının yeğlinliği kaynaklarının türlülüğü ve enginliğiyle ilgili... Daha kötüsü (!) söz konusu evrensel kaynakları kullanma biçimi ve yöntemi: *Anarşizm*. Ama daha çok Tolstoy'a özgü bir anarşizm... Kuşkusuz kavram yazarı yakalamak için yetersiz. Onun anarşizmi solun neredeyse tüm geleneklerini kapsadığı gibi bireyci (individüalist), doğalcı uzanımları da var. Kurala, yönetimlere ve yönetilmeye en baştan direnen, ayak direyen bin canlıcı, yerci, bedenci. Bir şey söylemiş oldum mu bilemiyorum. Saçmaladımsa da affola.

Diyeceğim şuydu ama söz kaydı (hep olduğu ve olacağı gibi). Onunla anlaşamadıklarım belki anlaştığımdan çoktur ikincil katmanlarda. Ama birincil, asal katmanda aynı açıda, saftayız. Hele insan temelinde dünyanın varlıklarıyla buluşma, yüzleşme biçimlerinde neredeyse özlediğim yerde durduğu açık. Öyleyse şurası şöyle burası böylelerle ilişkim yok. Yanlış doğru çizelgesi, dizini olmayacak burada yapacağım şey. Çetele tutmayacağım.

Şiir üzerine en az şiir denli düşünen biri olması şaşırtıcı değil. Hem de bu düşünceler katkı niteliğindedir (diye düşünüyorum). Bir zamanlar kimi dergilerde yayınladığı şiir üzerine dizi yazılarda (sonradan kitaplaştı bunlar) Özdemir İnce'nin yaptığına benzer bir şey. Eleştiriyi (*kritik*) kuramın yedeğine alan, irdelediği örneği kuramla bir yandan kuşatıp yine kurama bile teslim olmayan, özgürlükçü, bağımsız bir bakışla sindirilmiş başka yabancı ve yerli bakışları da seferber edip şiirin önyargılar, duygular, varsanılar, şeyhler elinden kurtulmasına inançla çabalayan Hayati Bâki **Şair ve Otorite. Şiir ve Yanılsama**'da (1996)³ şiire ilişkin düşüncesini ilerletiyor. Bunu yaparken ülkemizin geçmiş, güncel gerçekliğiyle ilişkileri kuruyor, hesaplaşıyor. Amaç ne olabilir ki, '*yaşamın trajik güzelliğini yeni insanın prometheus ateşiyle beslemek*'ten başka. Kenar notlarıyla şiiri çevrelerken şairin kendisiyle öznesini ayırarak başlaması Jameson'ın deyimiyle *beyin açıcı*. Özne ise "*değişen ve dönüşen'in değiştiren ve dönüştüren'idir.*" (8) Belki diyeceğim, şiiri kurtarmak için tarihi harcamak gerekmezdi, tarihi yeni baştan kavramak yeterliydi. (Bkz. Jameson.) Tarih çünkü tam da anlaksal (zihinsel) olanı yanıtlar, tarihse eğer. Hatta belki tarihi gömütleme (gömmek) Hitler'i, Stalin'i, Pinochet'yi yan yana koymakta bizi gereğinden çok sakınımsız kılar. Hayati Bâki için şiir, hayır demenin en iyi biçimi. (10)

Şair ve Otorite 3 bölümlü dizi yazı. Daha önce dergilerde yayınlanmış olmalı. Karşıma bir yerlerde çıkmış olabilir. (Anımsamıyorum.) *Hayır*'lı şiiri yetkeyle ilişkilendirmek için kurama ve uygulamaya eleştirel bir gözatış çabası. '*Yazar, gerçeği*

³ Bâki, *Hayati; Şair ve Otorite. Şiir ve Yanılsama* (1996), İkaros Yayınları, İkinci Basım, Eylül 2008, İstanbul, 108 s.

söyleyendir'e şu bilinmez(leşmiş) 'gerçek'ten ötürü takılmasak bile, ondaki egemen ıra, evreninde 'yanılsama' ve 'aldanma'ya yer vermemektir diyebilir miyiz? Tarihi dışarıda bırakırsak bu iki kavramı nasıl kavrayabiliriz? Kendisi bir kavram çifti önerirken okur olarak kendimi sahiden zorlanmış buldum: Yazan/Yazar. Türkçe böylesi bir kavram çiftine destek olur mu? Bu kavramsal ayrıştırmada ortaya çıkacak saflaşma şiiri şiire düşürebilir. Yazı yer yer İsmet Özel'e odaklanır. Yetkeye sırtını dayamış Türk şiiri çizgisine (İslamcı şiirden ardçağcı, *postmodern* şiire) kökten karşı Bâki, keskin yergi diliyle şöyle diyor: "**birey'in yoksandığı bir dizgede, sözel ya da yazısal olanın da yoksanacağı açıktır; sözel ve yazısal söylemin de. böylesi dilsel bir söylemin, 'modern' ve 'modernlik' biçimlerinin olamayacağı ortadayken vaftizci şair(ler)in onadığı şeyin otorite olduğu görülür; yoksa, endüstrinin ya da teknolojinin 'modernite'ye kapı aralaması ve bu bağlamda modernist olunacağı yargısı/vargısı bir önyargıdan/sorumsuzluktan öteye geçemez. işte bu conformist tavır nedeniyledir ki sürgit bir yanılsamanın ve aldanmanın yitikliğinde esrik bir söylem geliştirerek 'haç' 'hac'a indirgenir; yüz yüze çokyüzsüzlüğün trend'i ivme kazanır. haçını alan 'hac'ın ardınca giderek modern-conformist hacılar dergâhında hu çekerek biralanırlar. burada, conformizm'in yumuşak karnında dans başlar; papatya falı açılır: bendendir, değildir; bendendir, değildir..." (18) Daha 1996'dan günümüze bu keskin bakış dikkate değer gerçekten. Ve ne acı ki, beklenen son gerçekleşti denebilir. Yıldızoğlu'nun dediği gibi '*hakikat rejimi*' kendi hakikatinin ırasını yaratmanın peşinde: ekin, sanat, sanatçı, şair vb. "**'Ensest' harc**"dan söz etmesi ise iyi anlaşılması gereken bir sözce. "*saklılık ve kapalılık, kendini anne-babada dayatan orgazmonun da gizilgücüdür.*" (20) Onun çıkış noktası açıktır: "*içimizdeki prometheus'u uyandırırım artık: hiçbir otorite önünde eğilmeyen, hiçbir usdışı ilkeye inanmayan; eleştiren, reddeden: yıkmak için yıkmak istemeyen yeni ve iyi bir yeryüzü için eylemde bulunan prometheus'u.*" (21) Bir saptamasına da şapka çıkarmadan edemeyeceğim: "*kişiliği yok edilen insanın bir kimliği var artık: müslüman, türk neonazi, hizbullah, kürt, ermeni, feminist, rektör, başbakan, memur, ev kadını, erkek, manken...*" (23)**

"*türkiye'de (...) şairin düşmanı şairdir ve şairin düşmanı kendisi.*" Ve ekliyor: "*şairler okumuyor.*" (24) "*şair, kendini sunuyor.*" (25) Gerekense, Yeats'den aktardığı gibi, 'iş iyi öğrenmek'tir.

şair, insan, sanat ve yanılsama ise 6 bölümlü dizi yazı. Günceli varsıl bir kaynakla buluşturup irdleyen kıvamlı yazıda Hayati Bâki, İsmet Özel özelinde yakın yıllardaki ekin sel çıkamazımıza bakıyor. Olması gerekeni biçimlendiriyor. Yazıyı özetlemek ya da aktarmak gibi bir niyetim olamaz. Alçak insanla şair arasında nasıl bir ilinti olduğunu anlamak için yapılacak en iyi şey yazıyı okumak. Bir yerde şöyle diyor: "*şairle şiiri arasındaki çok sıkı ilişkiyi, bir tıpatıplık, bir çakışma, birebirlik olarak görmek ve öylece değerlendirmek zorundayız.*" (48) Evet, bunu varsaymamız (sapmayı göz ardı etmeden) doğru olacaktır bence de. Ama burada da eytişmesizliğin kurbanı olmak üzereyiz. Zamanları aşan bir (örtüşük, bağdaşık) 'iyi' şair kavramına bel bağlamalı mıyız? Yani tarihe, yetke ve ona karşı duran sanatçı (şair) çatışmasından bakmak ve sanatı iyiyeye çıkarmak yeterli olur mu? Bana neden yetmiyor? Yani şiir, safından mı şiirlenir? Kimin gözünde peki? Şiiri *siyasallaştırmaktan*, daha çoğunu anlamamız gerekmez mi? Yahya Kemal yorumunda ('*kültürleme*') aynı ikilemi yaşadım diyebilirim. Hem doğru hem yanlış geliyor yargısı bana. Demek, sorun bende. Ama evet, katılıyorum: "*kültürleme yoluyla beyni yıkanan insanın, soyutlaştırılmış kafasının yapamayacağı şiddet yoktur.*" (63)

*

Aradan neredeyse 20 yıl geçtikten sonra yayınladığı **Şair ve Hakikat**'de (2015)⁴ yerli yabancı tek örnekler üzerinden daha yetkinleşmiş poetik aygıtıyla şiire yeniden bakmayı deniyor Hayati Bâki. Kimlere mi bakıyor? Beşir Fuad, Ingeborg Bachmann, Ahmet Haşim, René Char, Tevfik Fikret, Johann Christian Friedrich Hölderlin, Orhan Veli Kanık, Sylvia Plath, Reiner Maria Rilke, Behçet Necatigil, Paul Celan, Oktay Rıfat, Louis Aragon, Çolpan, Cesare Pavese, M. C. Anday, Bertolt Brecht, İbrahim Şinasi, Octavio Paz, Ceyhun Atuf Kansu, N. Alekseyeviç Nekrasov, Cahit Sıtkı Tarancı.

Kimi bölümlerini, ilgilendiğim yazarlara ilişkin yazılarını okuduğum bu kitap hakkında genel olarak söyleyeceğim şey, ilginin geniş yelpazesi, birikimin olağanüstü düzeyi, kaynaklara egemenlik ve bakış açısında kendiyile olan bağdaşıklık. Bir kaynak kitap olarak gördüm.

*

Tartışmacı (*polemikçi*) biçemi, keskin yergiciliği, çok katmanlı birikimiyle Hayati Bâki'nin şiirlerinin de kendine Türkçemiz içerisinde özgün bir yer açması beklenir. Ne yazık ki genel olarak şiirini bilmiyorum. Ama önümde **Harfler Kitabı**⁵ var. Harf, yazı imi deyip geçemeyeceğimiz açık. 25-30 yazı iminin (abece) iki boyutlu dizilimleriyle neredeyse sonsuz bir yaratı alanı açılıyor önümüzde. Onları ve karşıladıkları sesleri bir araya getirip ilişkilendiren Beşir Fuad, Beethoven, Leo Ferre, Franz Kafka, Rosa Luxemburg, Frida Kahlo, Nietzsche vb. gibi sanatçıları da evrensel sanatın yapıtaşları, imleri (harf) olarak neden düşünmeyelim. Zaten ilk bölümün şiirleri Hayati Bâki'nin seçtiği adların '*harfi*' olarak adlandırılmış. Örneğin '*vincent van Gogh harfi*' bir şiirin adı. İkinci bölümde ise yazarın önemli bulduğu izlekleri şarkılaştıran şiirler var. Son bölümde; nesne, varlık ve kavramlar şiir adı olarak imlenmiş, '*dil harfi*' gibi.

Öyleyse **Harfler Kitabı** sanatçıların, izleklerin ve varlıkların (olay, tarih, varlık, kavram, nesne) şiire getirilmesi diye düşünebiliriz. Seçimlerin rastgele olmadıkları, şairin yaşamsal kaynaklarıyla ilgili oldukları açık... Bir süre sonra (11 yıl) **Şair ve Hakikat** bu seçimi yeniden dilleyecektir özellikle öznel bağlamında. Bir de düzyazıdan yoklanacaktır Beşir Fuad ve diğerleri.

İlk bölüm başlığı **insan harfleri**. Burada insanları sıralasam iyi olacak: Beşir Fuad, Ludwig van Beethoven, Léo Ferre, Sappho, Franz Kafka, Aprinçur Tigin, Rosa Luxemburg, Max Stirner, Andrey Tarkovski, Zenon, Baha Tevfik, Frida Kahlo, Harold Hart Crane, Albert Camus, Vincent Van Gogh, Emma Goldman, Friedrich Wilhelm Nietzsche. Bilim, müzik, yazın, felsefe, resim, siyaset evreninden bu demeti bir araya getiren (kişisel) ortak paydanın Hayati Bâki olduğunu söylemek yerinde olur. Başka başka tüm bu insanlardan yazarın arı gibi derlediği ve bala dönüştürdüğü bir sanal çalıştay, bir *panteon*. Tabii geniş yelpazede zamana ve uzama yayılan her bir addan onun sızdırdığı, özümlediği, içselleştirdiği şeyin ne olduğuna bakmayacağım, şiirin böylesi amaca uygunluğu irdelenebilecek bir konu olabilir. Çünkü tüm bu adlar gerçekten şiirsel esinle yüklü. Burada hiç sorun yok.

Esinleyici seçilmişlerin şiirsel varlık (imge) olarak ele alınmasında kişisel bir tapınak yapımının izini sürebiliriz. Her ad yapıtaşı olarak Hayati Bâki bileşimine katılacak. Gerçek bir saygı duruşu. Beşir Fuad ilk taş, kitaptaki. Bilim, araştırma tutkusu ve özkıyım. Beşir Fuad'ın bilimsel yordamı, gözleme biçimi yansılanarak '*zifiri*

⁴ Bâki, *Hayati; Şiir ve Hakikat (Şairin Zihin Temrinleri)* (2015), Yazılı Kâğıt Yayınları, Birinci Basım, 2015, Ankara, 189 s.

⁵ Bâki, *Hayati; Harfler Kitabı* (2004), Ekin Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2004, Bursa, 102 s.

nass'ımızda ilk mum alevinin etkisi hüznle vuruyor yüzümüze. Kendi ölümüne bakan, kendini deneyen *beşir* kadar yorgundur şairimiz. Bir şükran duygusu, borç ödeme, bilimsel cesaretin önünde saygı duruşu ve şiir. Ne gördük peki? Tümcesi ödünsüz, itkisi güçlü, adımları uygun, işçiliği saydam ve sağlam bir şiir gördük. Sürdürelim. Beethoven'i verili, kurallı dille şiirlemek olamayacağına göre *neş*'enin çılgın, kasırgalı dilini yazı imleriyle (harf) yaratmak, karşılamak koşul: "*çın.— kırılmalığın yeğnik öpüşü.*" (15) Uçurum uçuruma düşer ve "*düşüyor gökyüzü ağır ve karangu.*" Şiir ve sözcük taşıyor, im ime, yürek yüreğe sığmıyor. **9.Senfoni**yi (1824) dinlemeyi sürdürüyoruz. "*acı ve kahkahanın rengi karışıyor/ ölümün yüzüne: yalın ve derin.*" (17) Betim şiiri yıkıma uğratar mı? Sürdürelim: '*ne tanrı ne efendi*' diyen şu çılgın anarşist şarkıcının (léo ferre) şarkısına gelin birlikte eşlik edelim nakaratlarda: '*nihilistçe.*' Sürdürelim: "*dilin yanan sözcükleri: ağzında*" gezinen kim? Esler, aralıklarla (üst üste iki nokta) kat kat açılan şiirin içinden ipeğin ritmiyle beliren '*sappho*'dur o. Akşama inen solumada diller dillere karışacak belli ki. Sürdürelim: "*kafka bu: reddin ve başeğmenin öznesi: acının*". (23) Sappho'dan Kafka'ya biraz hızlı mı geçtik ne? Bu nasıl söz? Hayati Bâki'nin egemensiz egemenliğinin topraklarımızdayız. Burada çizgiler sonsuzluğun üzerinden atlayabilir. Kesik kopuk, soluk soluğa, sert dönüşlerle, sıçramalarla gerilmiş, her yayında okuru ağırla(t/y)an ha patladı ha patlayacak birikim (akülü şiir). Kafka mı? "*başka dünyanın yurttaşı.*" (25) Sürdürelim: Türkçenin ilk şairi Aprinçur Tigin harfi eşsiz bir alaşım. Yansılanmış Uygurca (?) ile şiir dilinin saçlarını tarıyor. Türkçe varlığı yüklenmenin, üstlenmenin ve teşekkür etmenin incelik dolu yolu. Ben de burada Hayati Bâki'ye ilk büyük teşekkürümü edebilirim. Türkçe bile değil dile saygıyla dolu olduğu için... 2 sayılı şiiri almadan edemeyeceğim: "*orada, atıyla yan yana: oğuda/ yatıyor tuğla barkın altında, akan/ ırmak parlıyor alnında/ açan yılda, burada.// alnında açan yılda, gökşin orman/ boğuyor karagu uykuyu, bulak/ toz emiyor boşluğu/ bengi sonsuzda.// bengi sonsuzda buhur ve buğu.—*" (27) Türkçenin ayak seslerini, çıtırtılarını, edimselliğini yakalar gibiyiz uzak geçmişten. Hüseyin Haydar'ın, hatta Hüseyin Ferhad'ın bir süredir denediği kaynak taramalarının belki ilk örneği Türk Dili uzmanı yazarımızın çabası. Şair yalnızca şiirin köklerine değil birlikte dilin de köklerine yolculuk yapmalı demek. Oysa şiiri dilden soyutlayan çok şair (!) söz konusu (mu, atmayayım.) Bakın: "*inci/ ağızda bal öpüş, utku.*" (28) Aşk, kendi kadar dildir. Ve dil şiirdir balkıyan akşama bakan. Sürdürelim: Rosa Luxemburg'da aşkın bir başka hali, Hayati Bâki abecesinin bir imi (*harf*) çok doğru ve yerinde olarak. Kitabın da en güzel şiiri Rosa için yazılabilirdi. Öyle de oldu anlaşılın: "*daha yaşayacağız: balkondan, güneşin/ doğuşunu selamlamak için (...) uçup gidecek tavus/ benekli kelebek ispinoz ve iskete/ rengin ve sesin ormanına.*" (30) Gerçekten Türkçemizi ve şiiri doruğa taşıyan şiirlerden biri olmalı bu. Güldestelere girdi mi bilmiyorum. "*ölüyor: bir yanı gül bir yanı kızıl.*" (31) Okuru kendinden geçiren, dünyanın tüm güzel varlıklarının derlenip bu şiirle Rosa'ya sunulması ve başka biri için olmazdı bu. "*divit ve ipekle: ve goncagül teniyle/ serinliyor su.*" (32) Rosa öldü(rüldü) ama şiir sürüyor, sürecek: "*ölümün terini siliyor umut/ giysili yaşam, suyun içinde cesediyle.// rengini şaşırmanın gül: soluğuyla/ günün, rüzgâr ve zamanla yarışıyor.*" (33) Hayati Bâki'ye okurluğumun olancasıyla yürekte bir selam daha gönderiyor, teşekkür ediyorum. Bu bir şiirdir. Ama biz okumamızı sürdürürelim. *Ben*'i yalnızlığı ve güzelliği içerisinde varlıktan söküp çıkarmanın adı mı Stirner? "*ben'in ve insan'ın engin ve uzun alnında/ güneşle öpüşüyor parklar ve kentler.*" (34) Biraz şair gibi, o da meselesini hiçe bırakmışlardan. O zaman "*sevgiler açıyor: yasadız, közünde (ş)imdi.*" (34) Sürdürelim: Tarkovski de Pantheon'un yapıtaşlarından biri. Onun dilinde (filminde) "*güzel, gizliyor kendini.—*" (35) Dünya, ormanlar, sessizlik, ürpertiyor. Tarkovski bunca anlaşılabilirdi ve şiirden

bunca şiir çıkardı. Sürdürelim: Z(enon). Bilincin eşlikçisi acı mı? Sürdürelim: Baha Tevfik, “*bahçesinde felsefe yetiştiren adam*”. (39) Sürdürelim, evet: Frida Kahlo’suz olmazdı, kömür karası kaşsız ve de bıyıksız. “*bir kavganın resmi.*” (40) Hayati Bâki ona seslenip dize düşürüyor: “*acı sonsuzdur, frida: yaşam gibi.*—” (41) Sürdürüyoruz: Cumhuriyetinin kedi yurttaşları *su* ve *toprak*’a sunulmuş **harold hart crane harfi**. 33 yaşında Meksika Körfezi’nde ölen Amerikalı şair. “*denizin yatağında kaos dinleniyor.*” (42) Ölümünün yazarımızı da ardı sıra sürüklediği belli. Bitmedi, sürüyor: Albert Camus. Dünyanın buluncu. “*(...) aklın/ yitik kardeşliği.*” (46) Tanrıdan değil ama ottan başlayabiliriz. Ben de Camus, Bâki yürüyüşüne katılıyorum. “*yaşıyorum: önümde büyük duvar: usumda güneş ve yaz.*—” (48) Yoldayız ve okumamızı sürdürüyoruz: Özel abecenin bir başka imi: **Vincent Van Gogh harfi**. Sözcükler, görüntüler, ot yığınları, kargalar ve rüzgâr akıp gidiyor gözümüzün önünden. “*emiyo fırtına aklın sarı tüyünü/ orada duruyor kederli bellek*”. (49) Sürdürelim: “*emma’nın güzel yüreği*” önümüzde duruyor. “*güle dönüşüyor defne yaprağı*”. Kız kardeşimiz, “*altın sarısı emma*” Goldman. (51) Geldik son yazı(t)lama imimize: Nietzsche. “*yalnızların en yalnızı, yalnız/ yalnızlıkta.*” (53) Konuşmanın değil, şarkı söylemenin zamanıdır artık. Kendini şarkıya katılacak denli “*özgür kıl*”. “*zirve aşağıya bakar bengidir yol.*—” (55) Doğru zamanda ölmeyi öğrenebilir, başarabilir miyiz? *Hysterus*’tan kurtulabilir miyiz? Büyük öğleye varabilir miyiz?

İkinci bölüm şarkılar kitabı: **şairler şarkı söylüyor harfi**. Bölümde 26 şarkı (şiir) yer alıyor. Şairler neyi şarkıladılar? Hayati Bâki’nin demetinde *barış; yaşamak; ay ve aşk; ateş, ölüm ve gezgin; hüznün; sözcükler; behçet aysan; kuşlar; müstağni; siyah; l’âl; dünya; söz; doğa; sönmüş ateş; tuhaf ve birlikte; kedi; usulca; ağızdolusu küfür; kumsaati; gün; eski(lik); sevişme; erik ağacı; ağaç; kan* var. Göz attığımızda bu coşkulu ele avuca gelmezlik her ele avuca gelirlikle sakatlanmayacak mı incelendiği yerde diye okuyanı bir ürkü kuşatıyor (yani beni, başkasını bilmem). Kendimi vurmak mı bu (attığım bumerangla)? Şiir usu, tanımlama aygıtını gereksiz kılan şey mi? Şiirin ilkesi yok mu, tutarı, bağlamı, bağdaşığı, uyarı. Var. Şiirin kendi. Şiiri işte şiir kurtaracaktır. Dağınıklık, hiççilik, derbederlik, sınır boyu volta, vb. bir yerden sonra şiirin rengini de alır çamaşır suyu gibi. Ama Hayati Bâki’nin anlayışı öyle duyumsadım ki bu yıldırıyı savuşturmak için yeterince donanımlı. Ben onun Rosa, Emma, barış, vb. den sonra her yere varım, her yerde varım dediğini düşünmenin haksızlık olacağını yekten düşünüyorum. Kendisi sakinimsiz, sınırlı sorumlu ya da tersinden sınırsız sorumsuz saysa da kendini, onu çekirdeğinde berk tutan şey var: Türkçeyi, dili sapından kavrama saplantısı, takınağı. İnsanın olacaksa takınağı bu olsun dilerim. Bu ara gözlemdi, bilgisunarı şöyle bir adımlayınca karşıma çıkan kimi sunumlardaki irkilmemi yatıştırma girişimi. Oysa Hayati Bâki’nin kimseye Arapça deyimle *müdanası* yok, borçsuz harçsız, takmasızdır. Kimin ne yaptığı, nasıl baktığıyla ilgisizdir, içinden onca ölü(m) geçirmişken çıkıp da, ben de içinde olmak üzere, kimse ona şöylesin böylesin diyecek durumda değil.

Dünya şiir evinin şairleri Char, Hikmet, Ritsos, Plath, Lermontov, Nilgün Marmara ve ilkyaz ve yaşam ve...buradadır. İnsan mı (şair) doğaya, yoksa doğa mı şaire eşlikçidir? Ay ve aşk şarkılarını söyleyenler: “*che guevara/ federico garcia lorca, cemel süreya ve süreyya.*” (62) Bâki bu şarkıcıların şairliğine bakıyor değildir, şiire gelen imgesine vurgundur saydıklarının. Her şarkı ayrı iki dizelle bitiyor. İlk dizede “*şarkı söylüyor şairler.*” kalıbını bir ad, ikinci (son) dizede ise genelde şarkının tonunu şiirlemiş iki ad ve ve adları verilmiş şairleri simgeleyen sözcük nesne ya da kavram izliyor. Bir örnek: “*şarkı söylüyor şairler: boris vian/ ven yiduo, José marti ve çağlayan.*” (63) Kuşkusuz bu buluşmalar son derece kişisel ve özgül. Benim lautréamont’um, yesenin’im onun güvercin’iyle bir araya gelmeyebilir. Ama önemli

değil. Yazarın kurduğu ilişkiyle cebelleşmektir okurluk, başka yolu yok. Burada yazar okura, okur yazara sonuna değin özgürlükle sınırsız bağ(ım)lıdır. Kulağımıza gelen küfürler 19. patikadan geliyor. Bakıyorum *can yücel* önde, arkasında *ginsberg* var, *kazak abdal* hangi elden geldi bilinmez. Eee, sonuç? Bu şarkının sonu gelmez. Ümmü Gülsüm şarkı söylüyor sanki. Sen de gir istersen sıraya. Sonuç şu: Kardeşim eğer dünyanın bir yerinde ak kâğıt üzerine kan, gözyaşı, sözcük üşürmüşse şair, üşenmek yok, erinmek ertelemek yok, uzak yakın yok, o sözcüğü bulacak gözünün nurunu bağışlayacaksın şairin sözünün her bir damlasına. Demek, ötekileri arayıp bulmak gibi bir sorumluluğumuz da var.

Geldik üçüncü bölüme, '**yaşamak bahsine**'. Şair bizim de yüreğimizi dünyaya, göğe açma konusunda öyle hevesli ki dilimiz iki karış dışarıda bizi kuşatan havayı kuşatan senfoniye orasından burasından yakalamaya çalışmaktan kırılıyorduk. Büyük karşılaşmalar, büyük hesaplaşmalar, yüzleşmeler ve sınamalardan geçmelere hazır mıyız? Anımsamaya, üstlenmeye, tarihleşmeye... Bizi önce biraz daha insan yapacak şeyi anlamaya, anlamamızı anlamaya yeterince hazır mıyız? Şu resimlere bir bakın önce. "*uzakta, en uzakta: var olmayan varlık, bakışın/ uzaklığı, ağırlığı taşın: soyunuk ve çıplak, orada/ duruyor: soyunuyor çıplakken, soyunurken, apaçık./ orada, öpüyor kendini, öptürüyor ağızını: oynayan/ dili: ağzında// dil: soyunan karanlık.*" (77) Yaşam ağızdan, dilden başlıyor, öyle anlıyorum. İlk büyük yüzleşme dil ve dil. Boşluk orada doluyor ve "*kör görüyor, anlatınca dil yeryüzünü. adlandırınca/ kimse ve öteki, ayrılıyor ben, benzerlerinden.*" (79) Öte yandan usun dolduramadığı, içine düşüp boğuluyordu boşluk ('boşçerçeve') görmezden gelinebilir mi? "*soyunuk yağmur*". (81) Dile çıkmış varlığı kuşatan boşluğu (Hiçlik?) kavramadan dil kendine (şiire) varamayacak. "*birdenbire aklın üşümesi./ birdenbire susuyor akşam.*" (81) Hiçi (boşluk) dile kıvrıp bükecek bilek, şair, **ıslık çalan çocuk**'tan başkası mı? Alnında ürkünün keleşi, "*yıkıyor ıslık ve yılanla.*" (82) Islık çaldıkça kimsesizliğini kimseliyor: Şiir(liyor). *Dağlarca*msı öykü sürüyor. Şimdi insan(laşma) sınavında sıra: Auschwitz. "*insan olma.—eşsiz ve benzersiz/ olma(r): av kim avlanan ne, avlak/ bir yangın yeri, belleksiz, boş/ çerçeve. orada, insan etinin kokusu/ rüzgârın savurduğu zyklon-b, ölüm.*" (83) Us boşluğu ve kendini eksiltti işte. "*aklım boğuluyor.*" (83) Anlam(landırma), dizge(leme) çöktü. "*korku buz gibi yorgun.*" (83) Şarkı, anneler, dünya, yaşama sevinci, aşk yitip gidiyor: "*cinnet ve cinayet: gözlük camı/ harfleri doğanın// oysa, hiç olmadı yaz.*" (84) Auschwitz'de kanamaya başlamış us, boşluk yayını Madimak'a uzatıyor, kanama sürüyor. "*şenlenmiyor gönlüm, ah, yanıyor bahar/ tanrı'nın kahhar nariyle (...)*" (85) Unutma! diyor Hayati Bâki. Anlıyoruz. Unutmamalıyız. "*lâkin sesin boğuluyor, dilim/ ayrılıyor kendi şehirden sözüm yüzüme/ yapıyor.*" (85) Usu pisleyen hiçi pisler. Ne us kalır ne usa yatak(lık eden) hiçlik. "*dışarda: hırıltılı kibir, cesur karanlık.*" (85) İçerideyse; "*yanan/ ırmak, kavru lan orman, susan kuş, ah,/ mürekkep ipek akıl ve kardeşlik sunağı.*" (86) Şarkıların susturulduğu yerde kalakaldık. Ama karanlığa karşı **yaşamak harfi** orada duruyor. Yitmedi, ışıyor: "*karanfil ve aşkın sunağındaki acı/ sevince dönüşecek tensel şölende// yıldızlara ulaşacak çocuk ve gül kokusu/ barış soluyacak ölü zamanlar, ufukta.*" (87) Kendini hiçe bağlayan şairimiz, hiçin içerisini oymayı sürdürecektir ve inanacak. Birgün "*ölüm ayrışacak ölümsüzlükten.*" (88) O zaman kendine dönüp bakacak, görmek için uslu ve ussuz. "*öteki ben: can gözüm, sen.*" (89) Us ve kardeşi (delilik) yan yana yürüyor yokülkede (ütopya): "*çocuk bu: korkuyor mu? ya yaprak/ üşüyor mu mutsuz ağacında? uzanıp/ yaprağı alıyorum: mutsuz:/çocuğun ağacından./ aklım gülüyor deli sevincine.*" (91) Zerdüş'tün dolu ve boş avlağında çılginlığından sevinen Nietzsche Hayati Bâki'yle hora tutmuş. Kıyıda "*kusuyor ağızını yılan ve akrep.*" (92) Usun yüze değdiği, yüzleştiği yerde, yoldayız artık. Elin

tuttuğu kimin eli? “kesiştir boşluk ve sonsuzluk/ hiçliğin burcunda, uçuşumda uçuşmanın./ izine rastlıyorum düşsel uykunun/ kendisi olan çığığında.” (93) Flütün içine ateş üfleniyor. “dalga, dalgalanıyor fırtınasında yumuşak gülün.” (95) Aksalca durumu tutuyor, donduruyor Bâki: “öpüş kayrası, yansıyor kılızdudağına: anımsa,/ atmaca öğreniyor süzüle bakışa çıplak kanı./ çalı çırpı ve fundalıkta geziniyor sariasma/ kuşu, duvar yorgunu kertenkele ısınıyor/ taş yığnında yankıyan çingirak sesinde.” (95) Başka evren tanımı, betimi süregidiyor. “tan söküyor ilikleri çözüük akarsuda, esrik/ bir oyunun belleği yanılıyor saydam gölün/ bulutunda, dönüşsüz, hırçın ve sönüyor yalaz.” (96) Sonsuz ‘yaz ev’ne geldik. Ağaç ağaçlığından artarak oradadır. İçinde orman öğütür, dallarında büyüttüğü isyandır. Şair, ağaca baktıkça “aklını/ emziriyor”. (98) Ve “sonsuz bir çimenlik” olan balkon da burada... Şair balkonda ağaca bakarak, onunla paylaşarak düşünür yorgun: “sözler/ biriktirir”. (99) Kum saatinin zamanı. Akan su. Bilinç. Kavranan nedir peki? “çürüyen günler”? Donakalan “öğrenmenin anlamı”? Geriye kalan ya? Horanın, oyunun ta kendi... Boştan geldik, boşa geldik, boşa gittik. “durma kışkırt yaşamı: çıldırsın katran ve tanrı.—” (100) Şarkıdan başka bir şey yok anlaşılan. Akşamüstü, gece kar. *Haiku*. Yalnızlık, dokunmak, öpülen göğüs, olanaksızca birliktedir. Çocuğun korkusu büyüdü şairin korkusu oldu: “kelebeğin, otun ve yılanın yurdu/ öpüyor korkumu: kokluyor içimi./ mutlu bir bulut indiriyor gökyüzünden/ serinliyor içimdeki kuyu.” (102) Elde var şiir. Uykusuz, yaşama rengini veren ve kalan: “orman: susma saatidir çığığklarımın.—” Kapa kitabını şimdi. Unut olanı biteni. Anımsamayı isteyene dek... Geceyi örtün. Masa, kâğıt balkon, ağaç, şair karışsın geceye. Sessizliğin yeri ve zamanıdır.

*

İlk okumada kendini vermeyen **Harfler Kitabı**’nın şiir geleneğimiz içinde önemlice bir yeri olduğunu ancak ikinci okumayla kavrayabildim. Böylece kitabın neden bende böyle yankılandığını anlamaya çalışacağım izleyen bu kısa bölümde.

En başta çağdaş şiirimiz içerisinde bir değil birden çok yere, hatta bana kalırsa ‘hiç’ yere konuşlandırılabilirdiğinden söz edebilirim. Biraz çelişkili bir anlatım oldu. Hayati Bâki’yi (bu kitabından ötürü, başka kitaplarını okumadım çünkü) şiirimizin birden çok dışavurma biçimiyle ilişkilendirebiliriz, hatta bir uzun atlamayla eski Türk toplumlarının deyiş biçimlerine de uzanabiliriz. Elbette biçimsel yansılama tekniğiyle sınırlı tutarak yapabiliriz bunu. Hoş, etkili biçimde canlıcı (anima) ve tümtanrıci (panteist), hatta totemik bir içerik büyük bir keyifle kendini göstermiyor, şiire sızıyor da değil. Ama çağdaş şiirde **Harfler Kitabı**’nın geometrik yer(sizliğ) ile ilgiliyim ben. Yalnızca Türkçenin şiiriyle içeriden ilişkili olmakla kalmadığı, dünya şiirini geniş bir yelpazede izleksel ya da izlekdişi yaklaşımlarla odağına aldığı belli olan şairimiz, yukarıda gördüğümüz gibi, özne ile ürün tutarlılığına ve yaptığı seçimlere karşın altını çize çize bağlı, dahası yaşamı hiçleyecek kerte yaşama sevinciyle dolu olduğu (hümanizmasız hümanizma) için, şiir coğrafyamızda *yurtlu bir yurtsuz* sayılabilir. Yurtlu çünkü Türkçeyle (içeriden) ilgili, yurtsuz çünkü onu Türkçeyi orasından burasından mınıcıklayan, bunu da zamanın geniş (yatay/dikey) etkileriyle (*moda*) yapmaya kalkan şiir akımlarımızdan birine oturtmak kolay değil. Üstelik Batı şiir geleneğinin özellikle düşünsel, içeriksel özellikleri kendi geleneğimizde olmadığınca bileşene dönüşmüş gibi onun şiirinde. Tabii bu aynı zamanda birçok akım, yaklaşım, dışavurum biçimiyle ilgili olduğu anlamına da gelir (bir kez daha belirtmem gerekirse). Öyleyse şunu söylüyoruz. Şiirini doymuş öz, dinmiş yapıçözüm olarak aldıkça ona şiiristanımızda yer bulmak, yerleşik kılmak olanaksız. O zaman çözümleyici, bileşenlerine ayırıcı bir yöntembilimi onu her/hiçyere iliştiirmemizi sağlayacaktır belki de. İçeriğe baktığımızda sezgilerimiz bize uygarlıkla sorunlu olan birini gösteriyor.

Uygarlık genel bir sözcük oldu ve buncasıyla yankılanamaz. Hangi uygarlık dediğimizde çelişkili ve çelişkileri gündelik yaşam biçimlerinde yansıyan, türümüz bireyini dünyayla (*varlık* anlamında) ayıran (yabancılaşma, *aliénation*), üstelik kitlesel ölçekli yapılandığından kitlesel yitimlere yol açan bir uygarlıktan söz etmemiz yerinde olacaktır. Dizge ve onun karşısında bireyin üçlü çözümü söz konusu. Ya dizgeye birey(miş) gibi yaklaşıyor, ya birey kendini de dizgeler ya da ara ve yaygın çözümler devreye girer. Emerson, Thoreau, Whitman, Bâki kafa tutanlara örnek (ki çoktur). Ormana, doğaya dönüş diyebileceğimiz bir yadsıma yordamı. Birey sırtını uygarlığa (kente) döner ve ormana gider. (Başa döner.) Kuşkusuz sayısız başka ara çözüm de var, istem içi/dışı, sapmalı/sapmasız. Bunlarla uğraşmayacağım. Ama direnişin kendisinden coşumcu (*romantik*) bir seçim, cesurca yoksunluğu, bırakılmışlığı göze alış, bambaşka bir *anima* edimselliği (*gestus, fiil*) çıkıyor. Gezi'deki '*duran adam*' gibi. Ya da Bathleby gibi: "*Yapmamayı yeğlerim.*" Ya da: Sokak gösterim (performans) sanatları. Şunun için: Sokaktanlık, serserilik, asilik (başkaldıran), aykırılık ve tümünü kuşatan bir kim(lik)sizlik. Öyle yaşamak ki nitemlerinden tek tek soyunuyor ama nereye dek? Dile, şiire dek. Tam orada beden tinlenmiş, tin cinlenmiş, yani şiirleşmiştir. *Kam* artık bu dünyadan yükselmez yalnız, gök(tengri)den de iner, direğe tırmanırken direktten toprağa düşer, suya. Hayati Bâki varlıktan ve Türkçeden cinlenmiş bir şair olarak kayıtsız, tasasız herkesten alır, aldığına dağıtır (verir) bir iyersizlik içredir. Herkesten iye, herkese iyedir, banka, senet, çek bilmez. Kimde şiir varsa ondadır. Ama bir sınırı var bunun. Onu destekleyeceği umulurken, örneğin Birinci Yeni (*Garip*) onun zaten kendinde hali olduğundan şiirinde yankılanmaz, berisine düşer. O deyiş, seslenişle ancak yaşar, yazmaz.

Kentin sığ, tekdüze ve ilişik (*Bulaşık* daha mı doğru bir sözcük olurdu?) gündeliği, insan yiyen düzenek şiire içerik olarak yükleniyor. Toplumcu içerik neredeyse olduğu gibi üstlenilir ama evet, omuz verilse de şairin bakışı daha ötelere(n)dir. (Merhaba, Jack London!) Tam gönüllüsüdür toplumcu şiirimizin, ödevlisi ya da sıkıdüzen savaşçısı değil. Öte yandan daha büyük geleneklere (örneğin, *hümanizma*) varlık katında olmasa da us katında bağlıdır. Tarihin, tarihin içinde insanın amacı kendine içkindir sonul olarak, hüzünlü bir öyküdür bu, döngüsel ama öyle olsa bile (Schopenhauer, Nietzsche, Stirner, Sartre, Camus, vb.) insan ancak (ya da olsa olsa) karşı-istem/yazgıdır. Onun dizgesinde baskın (egemen) öge *doğadır*. (Doğanın konumu, statüsü nasıl anlaşılıyor bu da ayrı bir konu.) Hayati Bâki'nin yaptığı açık: Sergileme. Galerisinde neyi sergileyecek, gösterecek? Kitabına (ve poetikasına) baktığımızda galerisine bizden pek şair almamıştır, sanırım nedeni hiçbir şairimizin yaşam/şiir tümleşkesinde büyük sahne (dramatik doruk) yaratamaması. Nazım'a nasıl baktığı tam burada bir soru. Üstelik şiirimizde birçok şairle hısımlığını görüyoruz. Beğenmediği söylenemez ama o kendi dışındaki şiire algı eleğiyle bakıyor, belli duygu tınlamalarına, dünya kavrama biçimlerine, ama en çok da şair öznesinin dünyayla bedeni ve tını üzerinden tepki verme biçimiyle ilgili olduğu açık. Şair önüne getirilen, dayatılan dünyayla nasıl ilişkililiyor: Uyum, uyumsuzluk, yadsıma, yarılma, yerleşme, yurtsuzluk, kaçma, yitme, öldürüm, özkıyım? O, buna ve taşıma biçimine bakıyor ve galerisine alıyor ya da almıyor.

[Bunları yazarken bir yandan üşüşen düşünceler, sorgular arasında kıvrıyorum, şunu da bunu da. Ama yeter. Hangi birinizle uğraşacağım. Çekilin gözümün önümden!]

Aktöre (*etik*), bulunç (*vicdan*), cesareti ilişkilendirme, doğayı aktörel başkaldırıyla üstlenme (Camus) onu *bu yerli*, *Yersu* tapınçlı kılıyor, *bu yerin* ötesi berisi, sağı solu olmasa da. Sınırsızlığı, öteyi, metafiziğe karşın kavrayamayacağımıza göre '*carpe diem*' onu *Yerdinliye* dönüştürüyor. Hatta diyebilirim ki ardarda bir dizi indirgemeden çıkageliyor aktöre. Toplumun, törenin, yer(el)in, en sonunda inebilecek son sınır olan beden *burası*. Whitman örneğin, bunca dolayımından geçip karışmamıştır doğaya. Yani, Hayati Bâki soyundukça soyunan, bedenine, çıplağa dek soyunan ama sonunda çırılçıplak varlığını adsız sansız atomların (Lucretius, Demokritos) şarkısına öylecene bırakacak aktöresizliğe doğru bir geçici aktörel çıkışın, bildirinin şairi...

Bunlar elbette gereğinden büyük, altında kalındığında yamyassı olunacak sözler. Ama ağızda bakla ıslanmıyor işte. Ona şiiri yazdıran, doğa karşısında yurt arayışının ta kendisi, poetikası. Şiir beden *uzantısı*... Ama doğaçlama yerine sıkıdüzen, özdenetimli dilden (biçim) söz etmek zorundayız. İyi de, bir dakika, yukarıdaki sorumuz yanıtsız kalmadı mı? Hayati Bâki'yi Türkçe çağdaş şiirin neresine koymuş olduk? Koyamadıysa gerekçesi? Mesele bu zaptürapta gelmez, ele avuca sığmaz şiir ateş topunu bir yere koyamamak olmasın? Yapıyı düzene sımsıkı bağlarken anlamı sınırlarına genişletmek belki her şairin üstesinden gelmesi gereken konu... Bu yönde büyük adımlar atılmıştır. Sorun kısaca şu. Biçimsel olarak Bâki şiirini şiirimizde birçok şairin yanına yerleştirmek zor değil. İçerik ise şiir geleneğimizi zorluyor. Şairimiz ya da aydınımız toplumsal debelenmenin içerisinde hiçbir zaman ufkun ötesine bakamamış, bir yadsımaya (*ret*) ulaşamamıştır. Daha doğrusu yadsımamış Tanrı'ya dek çıkaramamıştır. Bilmiyorum hiçten el alıp hiçe bel veren ama iki hiç arasında tutku ve alevler içinde yanarak *hiçten azı* (Zizek) şarkılayan bir şairimiz oldu mu? Yanıtı yine sıyırdığımı, çünkü bir yanıtım olmadığını itiraf etmemin tam sırası. Bence konuyu taşımamız gereken bir başka yer var. Acaba Hiç(çi)liğin varlıkbilimiyle (ontoloji) törebilimi (*etik*) yanlış sonuçlar doğurabilecek biçimde birbirine karışıyor, birbirinin yerine geçiyor olabilir mi? Varlıkbilimin üzerinden varlığın (?) şakımasını bizim kulağımız (insan, özne, biz) duyabilir mi? Varlık kime, niçin şakır? Hiççiliğin aktörel bir gerekçesi de olamaz demek istiyorum Camus'ye karşın. Aktöre tam bu noktada önsel (*a priori*) değil, sonsal (*a posteriori*) bir eylem(e seçimi, kararı) olarak anlık bir içerik edinir, hemen ardından içerik yiter. Yani hiççiliği dizgeye, bir yere, içeriğe bağlamamız olanaksız.

Gelelim, biraz önceki (yine yanıtlanamayacak) soruma. Hayati Bâki şiirinin arkasındaki düşünce (poetika) yapıyı kuramsal bir çözüme (biçime) zorluyor. Tümcenin yeniden ele alınışı. Büyük şairlerin en az sözcük denli tümce üzerine düşündüğü, şiirin geleneksel yapı özellikleri ile tümce arasındaki ilişkiler üzerine kafa patlattıklarını bilmek zorundayız. Tümce her zaman kurallı, düz anlamlı olmayabilir ve tümce düzeyinde değişmece (*metafor*) okurda yanlış algılara, anlamalara da yol açabilir. Şiirin gizi tümcesizlikle nereye dek ilişkilidir ve şiirde giz (açık uç) her şeyi açıklamaya (yani şiiri) yeter mi, bunlar bambaşka sorular. Ama birincil şiir siyaseti sözcükle (İmge desem daha mı doğru olurdu?) başlayıp bitmez, belki tümce siyaseti şiirin temel taktiğine (somut yön, doğrultu, etki, bildiri) ilişkindir. Tümce imgeyi imler. Tümce düzeyinde şiir bedenlenecek, bir kütle koşullarla eğleşecek, esneyerek amaca yönlü kıvamlanacak, tümceler dizisinden şiirin genel tasarısı çıkacaktır. Yani şiirde tümcenin işlevi önemli ve tümcenin dizelenmesi daha da önemli... Hele hele şiirin büyük ve görünmez tümcesi altında yığınağlaşan tümceler şair özne stratejileriyle iyonizasyonu daha yukarıda çözümlenmeyi beklerken biz tek tümcenin dize aşırı yerleşimi ve sağlamlığıyla yetinelim şimdilik. Dize ile tümce (:özne eylem birliği) ilişkisine uygun çözümler bulunmuştur ve her çözüm şair bağlamıyla (özne) yakından

bağlıdır. Dolayısıyla bağdaşıklığa, kendi içinde tutarlılığa bakmak yine en doğrusu... **Harfler Kitabı**'nda bu çerçevede özgün olan tümcenin yaprak yaprak, kutu kutu, çiçek gibi açıla açıla ilerlemesi. Bâki şiirinde geometriyi apsis-ordinat ekseninde ya da kübik dizilerde algılamamız gerekiyor. Onda tüm doğacılığın karşın, geometrinin küresel ya da yuvarlak döngüleri, dalga devinileri, yontulmuş, can yakmayacak, okuru üzerinden kaydırıp akıtacak biçimde köşe ya da keskin kenarları törpülenmiş eğimlerinden söz edemeyiz. Köşelerden, keskin yollardan, bloklardan, dikey yatay düzlemlerden, dıştan içe ya da içten dışa prizmatik yerleşmelerden biçimlenecektir okuma girişimimiz. Aslında sorulabilir. Doğanın çizgisi kesintisiz, sürekli çemberlerden mi oluşuyor? Eğer böyleyse evren nasıl başladı, olageldi, biçimlendi. Demek doğayı anlamamızın biricik yolu döngünün kırıldığı, sürekliliğin koptuğu yer. Oradan geliyor doğa ve ancak böylelikle geometri olanaklı oluyor. (Yani doğa yasaya kavuşuyor.) Toplum ve dil için de öykü bu. Su ketleniyor, sözcük yapılanıyor, tümce siyasete bulanıyor ve geometrik düzen şiir olarak önümüze düşüyor. Böylece Hayati Bâki'nin büyük harf kullanmaması siyasetin iması olarak doğrulanmış oluyor. Düzyazılarında tartışmalı bulduğum seçim anlıyorum ki şiirinde doğru. Çünkü şiir biçimle ilgili iki tez arasında tabaklanmış deri gibi geriliyor, inceltiliyor. Tezlerden biri evrensel, sonsuz döngü, öteki yapıcının taşı yontması gibi döngünün kırılıp tam kırıldığı yerde yüzeleşmesi... Arka arkaya yüzeyler birbirini aynalayıp görüntülüyor ki budur Hayati Bâki biçemi. Taşları, tümceleri dizmek ve ilk taşı kımıldatmak. Zorunlu bir akış birbirinde yansıyan tümcelerle son taş (aynaya, tümceye) varıyor. Zaten şiirini üzerine oturttuğu büyük alan da (galeri, pantheon) imgelerin geometrik aynalanmasından başka şey değil.

Soru asıl şimdi. Gönlünü yasa tanımazlığa, başkaldırıya, bilimsel (!) formüllerin ulaşamadığı enginlere yatıran, iplemeyen ve aldırmayan doğa adamı kendini şiirde nasıl ve neden böyle sıkı bir düzene bağlıyor? Üstelik onun konumu açısından çok doğru bir şiire başlama yerinde duruyor. Böyle, bu eytişmeyle (*diyalektik*) yazmasaydı şiir iki ucundan uçar (-kaçar) giderdi kesin. Sınırsızlık (hiçlik de) yontulabilirmiş demek. Biçem bilinçten ve titizlikten geliyor. Usta taş yontucu yonttuğu taşta saygı duymalı, ustalığına da. Ustanın taşı yontarken taşın taşıyacağı yapı (hele sınırsız tapınak, doğaysa bu) düşsel imgesini taşta geçirdiğini unutmamalıyız. Hayati Bâki şiirinde gevşeklik, dalgınlık, yanılısama aramayın. Her taş düşsel yapıya yontulmaktadır ve pürüzsüz, doğru, milimetrik kesilmek zorundadır. Unutmadan belirtmeliyim, onun şiir gövdesi kesintili ve eşdeğerli tümcelerin dizilmesinden çatılıyor. Plastik süreklilikten ya da akışkanlıktan söz edemeyiz, bu beden başka. Bu konuda bir değer yüklemesi yapmadığımı da belirtiyim. Kesintiyle ilerleyen bedenleşme sürecini daha uzun erimli, kalımlı bulmuyor değilim. Daha geniş ve uzak zamanlara yayılan bir beden bu ve kendi bitişinden artabilir. Öteki bedenleşme ise ölümünedir, şimdi vardır, topyekün yanıttır, bütün ve parça olarak. Etkisi daha yüksek ve çarpıcı ama sönümlüdür. Bir şey daha... Noktanın yetmediği, üst üste iki noktayla ilerleyen tümceler İndocermen tümceyle (*sentaks*) bağıntılı değil. Ana tümceyi yan tümcelerin izlediği çözümsel dil, gerilimi açınlar ve yatıştırır, sonunda sıfırlar. Ural Altay (Türkçe) dillerinde asal tümce kendi içinden, ortasından büyür. Gerilim tümcenin başından sonuna düşmeden sürer. Hayati Bâki diziliminde ise daha zorlayıcı bir tümce siyaseti uç verir. Eşitler ilişkilendir. Ana, yan ayrımı bir gülün yanındaki gülle duruşunu andırır, şiir ağacı eşdeğerli gülleri taşır. Baskın ya da ezik tümce yoktur. Tümce siyasetinden bozguna uğraması neredeyse olanaksız omuz omuza bir direnç çıkar. Eğitilmiş, eşdeğerli, doymuş sözcülerden bir cephe (blok) oluşur. Yoksa iki noktayı izleyen tümce öncekini açtırmaz, arttırmaz eksiltmez yalnızca yanına yerleşir, durur. Kâğıt üzerinde resim belirir ama bundan Hayati Bâki

şairinin görsel bir şiir olduğunu düşünmeyelim. Onun şiiri düşünmeyle, özneyi varlığın (doğa) içine yerleştirmekle ilgili. Ayrıca unutmayalım, verilebilecek son ve cesur kararlar da ilgili ayrıca. (James Dean'e selam o zaman.)

Tümceye dönersek kendini bitirene dek sürmesi kesinti arkadan ikinci üçüncü tümce ve yine kesintiler ve en sonunda noktayı izleyen iki kısa çizgi şiir kesme taşı (prizma, köşegen, yüzeysel yontu) ortaya çıkarıyor. Böylece duygu ama daha çok kavrama biçimi, kendini dizginleyerek şiirin yürüyüşünü (dizem) belirliyor ve dizelenmiş şiir bakışı ışık gibi kırarak geçiren kristale dönüşüyor. Sanki okunan değil dokunulan, tutulan bir şiir gibi parmaklarımızla onu kaldırıp dünyaya tutuyoruz. İçinden insanlar, düşünceler, varlıklar süzülüyor kırıla yansıya.

İç gerilimini öykülemeyen ama yapı bağlantıları, ilişkileri ve sağlamlık duygusuyla büyük çatışmayı iyi okura duyumsatan Hayati Bâki şiiri hakkında kuşkusuz daha birçok şey söylenebilir. Ben kendi açımdan, yine şair üzerinden şiire bir yaklaşma yolu daha bulduğum için artık yeter diyorum. Uzatmaya ne gerek?

En iyi şarkıyı ben söylerim demeyen şair bir koronun, şarkılar uzayının alçakgönüllü, eşitlikçi parçası olmanın bilinciyle başka sesleri, başka şarkıları anımsatmaktan asla yorulmuyor. Sesleri taşıyan, aktaran, duyuran bir ses onunki... Kardeşlik bilincini değil, kardeşliği çoğaltan bir şey... Sevinç. Çünkü kimseden gelmiyor, her(kes/şey)le birlikte var oluyor. Olanaksızlığını katmer katmer açmadan edemeyerek...

Saltık umutsuzluğun şarkısını beraber söylemek tek başına söylemekten iyidir ne olsa, diyebilir miyiz?

IV. Patetik Senfoni

1. Olumsuzlama

Hayati Baki'nin epey bir aradan sonra yayımladığı yeni şiir kitabı **Patetik Senfoni**'yi⁶ okudum.

Daha önce **Harfler Kitabı** (2004) için uzun bir okuma-çözümleme yapmıştım, hatta Hayati Baki'yle de kısacık bir yazışmamız olmuştu. Bu kendini toprağa, kıra, hayvanlara adayan ve yaşamak için taşrayı seçen doğacı, şiirine kaynak aldığı izlekler açısından bir kafa karışıklığı yaşıyormuş gibi geliyor bana. Biçim önceliklerinden içerik kaynaklarına geniş ve tutarsız bir yelpazede sanki bir tür dizge dışılığı eğilimin kıyından (**marjinal**) şiirini yoklar gibi.

Çok yorucu ve halkçıl, dolayısıyla güvenilmez bir söylem sertliği, rastgeleliği ve diline başvurması yadsımasınının (**red**) dayandığı yeri sorguluyor okura. Okuru de ikileme sokan tam burası. Onu bir yere yerleştirememek, tüm yorum ve tezlerin indirgeme niyeti taşımasından değil, şairin çoğu kez onaylanabilecek önermelerinin kendi aralarında birbirlerini besleyememesinden kaynaklanıyor. Yoksa son derece tutarlı önermeleri, tek tek ele alındıklarında kendi içinde ve bir bütün olarak insanlık (**hümanizma**) içinde görülebilir. Ama anlık imge saptayımlarıyla yetinmeyip süreçlere, ilişkişel akışa, bir şiirsel vadiye ya da ortama (**habitus**) yönelmesi gerekiyor sanki şiirsel savının.

Bu dediklerimden yazarın biçimsel çözümlerine yönelmek, durumun daha iyi kavranmasını sağlayabilir. İçerik ve köken tutarsızlığı biçimsel seçimlerde de yansıyor. Büyük abece imi kullanmamak bir seçim, sözü kesintiye uğratmak ve iki nokta ile ayırmak da bir başka seçim olabilir, vb. Ama bunların şiirin sözü aktarma, demeye ve buna eşlik eden davranıyla (**jest**) tutarlı, tümleyici biçimde ilişkilendirilmesi gerekir. Büyük im kullanmamak zorbalığa direnişin simgesi mi? Bunu nasıl anlayacağız? Şiirin içinden buna ilişkin bir sonuç çıkmıyor. Üst üste iki nokta, sözün akışı içinde neyi imliyor? Keskin dönüşler, terslenmeler, sıçramalar, uscul zorlamalar, akak değıştirmeler, yan anlamlara açılmalar, basamak basamak yükselip sonul amaca dönük adımlar, vb., neyi? Tüm bunlar elbette söz konusu olabilir ve başka ve daha doğru açıklamalar da yapılabilir. Ama şiir boyunca bu imden vazgeçilemiyorsa artık bu im (örneğin üst üste iki nokta) şiirin duruşu, davranışı, edası, tepkisiyle içeriden, özden ilişkili demektir. Arkada yazan elin ve yazarın ırsal (**karakteristik**) bir seçimine tanıklık ediyoruz o zaman. Böyle bir sürekliliği, dil ve içerik tümlüğünü görememek Baki şiirini istenilen ya da olabileceği yere taşıyamıyor ne yazık ki (elbette ki benim kişisel okurluğum açısından).

Yarattığı izlenim dünyaya karşı Whitmansı taşkın bir duygulanım ve duygusal savrulmalarla yürüyen bir tepki biçimi. Boyun eğmeyen, başkaldıran özgür bireyin sözlü tepkisi. Kötü mü? Elbette değil. Tersine. Çünkü şiir her zaman herkese yazılmaz. İnsan öfke içinde salt kendisini yatıştırmak için de arada ısıklık çalabilir (yani yatışmak için de şiir yazabilir) ve aslında şiirin kime, nerelere uzandığını da kimse

⁶ Hayati Baki; **Patetik Senfoni** (2020), Artshop yayınları, Birinci basım, Kasım 2020, İstanbul, 112 s.

kolayından kestiremez. Bilmiş gibi yapılır ayrı konu. Şiir anladığımız şey olamaz, hele benim anladığım, hiç...
Zamanım olsa Hayati Baki'nin şiirle ne yaptığını, yapmak istediğini ve yapamadığı bir şey varsa (ki pek sanmıyorum) ne olabileceğini düşünmek isterdim ama yok.
Buncasıyla yetinmem gerek.

2. Yöntemsel Kuşku

Dedim ama şeytan dürttü. (Aslında Hayati Baki dürttü, çünkü daha yayımlanır yayımlanmaz alıp okuduğum kitabını imzalı bana göndermek inceliğini gösterdi.) Aradan dört ay geçti. Hayati Baki'nin son kitabıyla yeniden yüzleşmem gerekti. İyi oldu. Kendimi, şiir okurluğumu sınamadan geçirme, üstün körü, sığ ve yüzeysel yargılarımı eleme, yanlışlama olanağım doğdu. Bu satırları 18 Haziran 2021 Cuma gününden başlayarak yazıyor, sözü bu kez (bir kez olsun) uzatmamayı umuyorum. (*Sonradan ek. Ve yine başaramıyorum.*) Çelişkili sonuçlara varsam da yukarıdaki yazıyı bir özeleştirir örneği olarak tutacağım, bir özezerlik (*mazohizm*) örneği olarak değil. Ama ilk yargı küçük bir olasılık, doğrulanabilir de. Göreceğiz.

*

Şiirde görünür biçimsel ve geleneklere aykırı seçimler konusunda sakıncılı, belki gereğinden çok tasalı biriyim. Oysa şairliği en az 30 yıl gerilere uzanan bir şairin şiiriyle ilgili yapısal seçimlerini şair bağlamında tartışmamayı ilke olarak benimsemiş olmam gerekir. Tartışılacak şey genel şairler ve şiirler bağlamı içinde yapılan önermesel yapı seçimlerinin neyi imlediği olmalı.

Hayati Baki'nin şiiri yaşama yordamı olarak üstlendiği, şiiriyle kendisi arasında olabildiğince dolayimsız bir ilişki kurduğu açık ve bunun artı değerinin hakkı özellikle teslim edilmeli. Ayrıca ne günüyle sınırlanmaya ve de tersinden gününden kopmaya razıdır. Günün öfkesi onu günötesine sığınmaya, korunmaya zorluyor. Şiiri şiddeti yüksek bir yersarsıntısının (*depresyon*) dalga boyu ve aralığı yüksek çizeneğini (*grafik*) andırır bu nedenle.

Her neyse. Bu türden genellemeleri şimdilik yazı sonuna erteleyip son kitabına ayak uydurarak yeniden eşlik edelim.

3. Yakın İkinci Okuma

Kitabın adı zaten yeterli ipucunu veriyor: **Patetik Senfoni**, adıyla da uyumlu Çaykovski'nin son (6.) senfonisi (1893). Çaykovski'nin, İngiliz yönetmen Ken Russell'in çarpıcı ve belki de abartılı biçimde betimlediği (**The Music Lovers: Yalnız Kalpler**, 1971) korku ve kaygılarıyla biçimlenen çelişkili güzellikler anıtı senfonisi, Baki şiirinin duygusal tınlamasını da (*ton*) yansıtıyor. Aynı umut ve aynı umutsuzlukla...

Kitabın şiirleri üç bölümde toplanmış. **körleşme, hayat gülsün artık, siyah papatyalar**. Körleşme 'komedyâ'mızın gelip dayandığı ve son yılların en güçlü değişmecesiyle (**metafor**) gösterilen durumumuz saptaması. İnsan körleş(tiril)miştir. İkinci bölümün adı alttan alta umutsuzca tınlayan bir dilek kipi, Baki senfonisinin düşlemsel atılımını çağırıştırır. Hızına (*tempo*) yeri geldiğinde bakacağız, yani Çaykovski senfonisiyle Baki bölümlenmesinin eşleştirilmesini yapmaya çalışacağız. **siyah papatyalar** ise varılan yerin, *final*'in imgesidir sanki. Ekleyelim, senfoninin bitmesinden 9 gün sonra Çaykovski ölüyor.

İrkin Aktüzün'den yararlanarak⁷ kısaca Çaykovski'nin **Patetik Senfonisi**'ne göz atalım. Senfoni, Baki'nin kitabından değişik olarak dört bölümlü. Üçüncü bölümünün ikinci bölümle birlikte düşünürsek '**hayat gülsün artık**'la eşleştirmek olası. Ya da birebir eşleşme peşine düşeceksek senfoninin üçüncü bölümünü aradan çıkarabiliriz. Si minör tonlu senfoninin ilk bölümü (*adagio-allegro non troppo*), '**bas yaylıların yakarışıyla fagotun duyurduğu dört notalık karanlık tema ölümcül bir ezgiyi oluşturur.**' Aynı izlek hızlanarak viyolalarla yansıtılır ve '**bölümün ikinci önemli teması, keman ve viyolonsellerde yakarış ve özlem dolu lirik bir şarkı biçiminde ağırca sunulur.**' Sonra bir an yatışan izlek tutkulu ve canlı geri döner: '**Ancak kadere karşı bu yarışmanın boşluğunu trombonlarda beliren koral ezgi açıklar.**' Huzur ve mutluluğun yitirilmesiyle ortaya çıkan burukluk olarak tanımlanan ikinci bölüm (*allegro con grazia*) birinci bölümle karşıtlık içindedir. Çaykovski'nin deyişiyle '**gözyaşlarıyla gülümseyerek**' incelikli bir vals gibi gelişir. '**Daha sonra hafif bir melankoliye bürünürse de yine eski neşesine kavuşur.**' Üçüncü bölüm (*allegro molto vivace*) '**büyük ses nüanslarıyla seçkinleşir**', yükselen heyecan ve gurur, '**barbar bir marş**'la sonuçlanır. Dördüncü bölüm (*adagio lamentoso*) '**bir ölüm habercisidir. Son yıllardaki yalnızlığı ve hüznü, gelecekteki ölümü arzulamayı anlatır. Yaşamın zevkleri bitmiş, onun yerini bir veda şarkısı almıştır.**' Bu ağır tempoda pek rastlanmayan senfoni bitişi, bir tür kendi ölümüne ağıt (*requiem*) olarak yorumlanmıştır.

Böylece Hayati Baki kitabının genel gamının '*minör*' tınladığını anlarız. Girişteki **Güney (Sur, Fernando E. Solanas, 1988)** filminden alıntı da bu izlenimi güçlendiriyor: "**ben gökyüzü hep gri olan ve her şeyi unutan bir ülkenin evlâdıyım!**"

*

Bir soruyla başlayan Baki'nin şiirinde simgesel anlamda erkin (**iktidar**) ilk alaşağı edildiği yer büyük abece imi (**harf**). Soru ise şu: "**ne anlatır toz?**" (**toz**, 11) Baki şiirinin artık kendi içinde klasikleşmiş dizemleme (**ritim**) tekniği müzikal anlatımları güçlü biçimde çağırıştırıp iki noktalı sus'larla (**es**) şiirin sorgusuna açılanmış çerçeveler oluşturarak ilerler. Yine de söz konusu olan, müzikal izlek (**tema**) dolaylılaması mıdır, yoksa kübist vb. resim anlayışının (ki sonuçları sinema dilinde

⁷ İrkin Aktüze; **Müziği Okumak**, Cilt 3, Pan yayınları, 2002, İstanbul, s 636-7.

doğallaştırılmıştır) nesnesini durma yeniden yüzeylemesi midir, kestiremiyoruz. Ama toz geçen zamanı, geçiciliği, yalnızlaşmayı, “*karangu suların yıkadığı zihni*” (11) anlatır. Bu kez şiirin okuru olarak biz soralım: Şiir (de) tozlaşır mı? Belki de şiirin yapacağı şey ‘*körleşme*’yi, ‘*tozlaşma*’yı göstermek, büyük yazgımızın başlangıçlar ve sonlardaki tozunu imlemektir. “*yok oluyor var, varın içinde.*” (*bellek*, 12) Ve belki de uyku uykunun içinde uyumaktadır (Berkeley). Neyi anımsadığımızı anımsayabilir miyiz? Bir an içinde olur: “*henüz, şimdi kapıdaydı: gitti. -*” (12) Bellek *var*’la *var*’ın arasından kaydı gitti, yoksa *yok*’la *yok*’un arasından mı? “*bu sonsuz dönüş bu yollar*” (Nietzsche: sonsuz-bengi-dönüş) istenci yordu. (*hayır*, 13) Belki de iki uçurum arasından bir an parlayan, ışılan sevinç daha gelirken gidenin iması, “*aşkın acemi öpüşmesi*”nin burukluğu. Daha anlayamadan yitirmek ne acı! Öyleyse “*imdi, şarap vakti.*” (13) Hayır, yine de olanaksızdır unutuluştan kurtulmak, yapayalnızlıktan, toza dönüşmekten: “*yeğnik acının kasırgasında/ yolların yolculuğunda/ dolanık düşüm.*” (13) Ev, derlenip toplanma, dünyaya kazıklanma, durma ve durmayı sonsuz kılma sanılır, değil mi? Oysa *ev: yalnızlık senfonisi*’dir. Boştur, boşluğunda körlük tutunur evin. Balkon, orman, eşiğin tozlu ışığı, elin çoğalan çıplaklığı, kederden sırlıklam aşk: “*körelir bakmanın bekleyişi, pencere.*” (14) Tüm çalgılar, ana izleği dize dize katılarak yineler ve yükseltir: “*burda yalnızlık oturur.*” (15) Yalnızlığın dünyasını dolduran varlıklar ise: kitap tozları, :salıncakta gece, :ince öfke, hüzün, :emicem, kediler, :duvarlar, palto, :yılık atları, :cesaret ve korku, :deniz ve derinlik, :günaydın öteki, :hayâlin hâlleri, :körlük, sağırlık, :sade yalnızlık, :içinde ateş, :dikkat, dikkat et ve :necati nesimi⁸, iyilik’tir. Anlarınız ki ‘*burdaki*’ yalnızlık o denli de kötü, olumsuz değil. Belki evin içindeki boşluğu dolduran varlıkların birlikteliği bilincinden yükselen bir görü, körleşmeye direnmenin yollarından biridir. Şair, *necati nesim*’yi yalnızlığı içinde görür, imgeler. Öyleyse şiirin üçüncü bölümünde şair artık sorusunu daha geciktiremez: “*yalnızlık neyi besler?*” (16) Toza dönüşmekten kurtarılacak her şeyi besleyebilir, evin boşluğunu şiirler, aşkı, belleği, ‘*bu harika*’ diyen sesi, kiraz çiçeklerini, “*yalnızlık bu: bomboş evi besler. -*” (16) Demek, evi yaratır, düşümüzü ona yatırır, evi yurt kılarız, dünyanın bastırın tozuna karşı anımsamakta ayak direyen, şiirini tazeleyen bir soluk... gibi. Aslında bir yanıyla öykümüz yalındır. (*basit şeyler*) Her varlık kendini gerçekler. İnsan için bile bir yerde böyledir bu. Uzlaşmalar üzerinden öyle ya da böyle yapar eder, söyleşir, sevgi besler, konuşuruz. Bu noktada “*gece, gecedir/ artık: suskunluk başlar, derin sözcüklerin/ ırmağında boşulmaktan korkarız!*” (17) dünya evimizi basar, basabilir. Yalnızlığımızı korkuya bular. Yorgunluk çöker üzerimize. Acıma, sevinç bir anda uçar gider avuçlarımızdan. Hatta, belki de yaşam bu sanabildik: “*boşlukta boşluk beyhude/ hiçleşince şeyler.*” (18) Güneş, dil; niye, nereye uzandıklarını bilmez olur. Oysa “*burası ne nerde soramadan hayat, // yaşamak istiyoruz! Ne var burada?: bu basit şeyde./ çayırda yılanın kardeşliği neyse, toprakla/ solucanın; oyunla çocukluğun büyümesi?/ ne ise, dolambaçlı sonrasızlık: neyi açıklar/ sunar: neyi imler?: sessizce gidiyoruz/ gittikçe kalacak olan kanın rengi,/ alacaklı olacağız kendimizden: işte,*” (18) Şiir bitmedi, soluklandı ve arkadan ne getirecek bilemeyeceğiz. Ama kasırga kopacaktır, kestirmek zor değil. Öfke birikti içeride, ses onaylanmış aralığının (*spektrum*) ötesinden titreşmeye başladı bile. Tiz ve bas sesler, vuruşlar, vurmaları ve nefesli çalgılar karmaşayı (*kaos*) büyütüyor. Karanlık (*karangu*) derişiyor, oradan yükselen bir ses, “*hayati’nin bengisuya kazdığı şiir, bu.*”, dikleniyor, ayağa kalkıyor. “*bu, bir şiirdir.*” (*kritik ilişki şiiri*, 19) hayati baki ne ise odur. Usundan, yüreğinden taşan, düşüp kalkmayan, dosdoğru ve sözü de gözü de sonuna dek, faltaşı gibi açılmış kişi. “*yılan, iyidir insandan.*” Hangi insandan

⁸ *necati nesimi* Hayati Baki’nin kimi yazılarında kullandığı takma ad.

mı? Şiiri okuyan bilecek kim olduğunu, kendisi mi değil mi, anlayacak... “:benim yılanım:/ aklım, ey aklım!: başışla onları, çünkü”. Ama öfkeni de az az su verip yatıştırma: “iyidir öfke: iyi,/ iyi gelir kırılğan sesime”. ‘Kritik eşik’ nedir diye soruyor musunuz daha? “yılan, iyidir insandan.” (19) Şair, hançerin gölgesinde içinde karanlıklar, çöller, küller alıp verirken dünya tirşe suda ipilti, taşın otun dinginliğinden yatışmış gibi. Balkondan bakıyor ve yaşamın çaldığı ıslık geliyor (flüt?) kulağına. Belki de karşıdaki park bakıyor ona, o parka baktığını, daldığını sanırken. Ağaçların gözlerinden yansıyan imge: balkonunda parka bakan bir şair kişi. Ağaç kendisine baktığını sananın körlüğüne bakıyor. Şairin körlüğüne tanıktır dünya, dalda kuş, yerde kedi. Yerde kuru yapraklar, hiçliğin, ölümün yakın soluğu. Ama birden yağmur yağmaya başladı; balkona, balkondaki kör adama, kediye, kuru otlara ve hiçliğin bezgin toprağına. Söyler misiniz, hangisi gerçek, gerçekten şairin deneyimlediği şey, yaşadığı...hangisi? İmgesinin neresinde durduğunu nereden bilecek? (**tuhaflık**, 20) Öyleyse dönelim ilk izleğimize (**tema**). Zamanlara ve zamanların tozuna. (Theo Angelopoulos, **Zamanın Tozu**, 2008; Bkz.

https://www.okumaninsonunayolculuk.com/html/alt_sayfa/sinema_okumak/theo_ang_elopoulos.html) İlk şiirden, sözden beridir biliyoruz: “yalnızlık bir zamandır”

(**zamanlar**, 21) Zaman savrulan yalnızlığında tozlaşmasını görür, bilir derinden derine. Şiir yalnızlığın görüsüdür. Yılanın ıslığının ardı sıra seçirtir. “gözlerin saati şeylerin vakti:” (21) Belleğini unutuş ırmağından çıkararak şair saplıyor hançerini dile: “bellek dili yarıyor, hançerle: ürperişle. -” (21) İkinci izlek gecikmiyor: **körleşme**. Kaygılı, dönüp kaçmaya yatkın, kan dolmuş ağızıyla şair ‘alfabe’sini bırakmayacak yere. “durma, çöplüğe dönüşüyor/ insan; ve, aklını kusuyor: tanrılar./ su kirli, ateş kör edici, solumasız yaşam./ dikkatinden kaçıyor incelikler, saydam/ rikkat: pisliğe bulanmış sözcükler:/ barış, bengisu.” (22) Dünya ‘tuhaf da ya insan? “dünya bi’tuhaf insan ne peki?!”/ leşler yığıldı çöpler sidik kanalları: hayz ile/ mayalanan tanrıları emziriyorlar: memnunlar cahillikten/ piç melez hibrit kutsanmış ceninler prematür/ doğumlarla üreyip çoğalıyorlar durmadan/ durma dur! azazil kovuldu: sen ve başkaları/ cehennem artık! Siktiret/ ‘yeter’ de sıç ağızına/ kâinatın.” (23) Ve körleşmeye öfke doludizgin, dizginlerinden boşanmış sürüyor: “eyâ partizan olmadan partisiz: ateist olmadan/ inanan garibân yalnızlık: gıdı gıdı şehvetle/ pıtı pıtı pıtırak pıtırak elbette alçak/ alçaklığın karnında kancuklarla kancuklarla/ kancuklarla kancuk ırkı: dini devşirip/ son deyü nehirlerde boğulan./ boğulduğundan habersiz itaat eden hâlâ!/ insan olduğundan dehşet/ orgazm içinde harbi.” (23) Uzun alıntı kaçınılmazdı. Artık yakın tanıklık içinde dilimiz gündeliğin ezici, yıkıcı tınlamasını, vurgulamasını üstlenmek zorunda. Düşüncenin serin, kavrayışlı üst dili bu ‘tuhaf’ dünya için asla yetmedi, yetmeyecek. Sokağın diliyle yankılanmalı sokak. Çöpüyle bizi boğmak üzere olan sokağa anlayacağı dilden konuşmak gerek. Bu yarasız dili şiirin neresine sokacağımıza gelince belki şiiri dünyaya dünya dilince verilen yanıt olarak düşünmek bir çözüm olacaktır. Baki yaşadığı gibi yazmayı özellikle seçmektedir. (**Bkz. Yeraltı, Underground** yazarları.) Geldiğimiz yer körleşmeyi ayrımsamamızın bizi çıldırttığı noktadır, yazalım bir kenara. Tam bu noktada tartışmamız gereken şey ya da daha doğru deyişle şiirin şiirliğinin doruk bilinci ‘**teslimiyet**’ olsa gerek. Şair ve şiir direniş alanı olarak teslim olmaya karşı çıkmakta, yılanını canlı tutmakta, buna çabalamakta, canlı dirime, yaşama bırakmaktadır varlığını. Çöplüğün karşısında imgelemin gecesi: “zambaktan bir gece: şaraptan, atlardan/ ay, göğsünün buğusundan doğuyor, doğuruyor/ taylardan (...) viyolonsel/ inliyor, mağrur hayâlinde köpürüyor/ isteğin tohumları, inilti: teslimiyet.” (24) Akşam istekle dolu, capcanlıdır (*celvavivace*). Teslimiyet, şiirin sonunda anlıyoruz ki gönüllü ve karşılıklı bir ‘teslimiyet’ tir. Büyük inişler çıkışlar, sarp yollardan sonra yeni bir soruyu sormadan edemiyor besteci

(Çaykovski) ve şair (Baki). “*nedir ki insan?!-“ (insanın hâlleri, 25)* Soru şairimizi bir başka büyük şairimizin yanına yerleştiriyor: Dağlarca. O da bu soruyu böyle sorardı, sormuştur. Hangi çelişkinin, saltık dinginlikle dinmez kıyametin aralığından uç verir insan? “*yokluk mu varlık mı?!-“ (25)* İnsan, nenemiz, şairin ninesi olabilir, hatta odur şaire ve bana göre (de). Onda tarlakuşlarının, çiğdemin, çavdarlı akşamın, çayının bilgisi içkindi, vardı. Bütün bunların tümü bir arada ninesiydi şairin ve hepimizin. Ama ninemiz tüm dünya kalitesiyle sessizce çekip gitti. Geride: “*bellek ayna kül.” (su damlası, 27)* Zamanın tozu. “*sonra uyku sonra uykusuzluk*” (27) Sis basar, sesler yiter: “*haburada tükeniş idi yitik idi yalağuzluk*” (27) **öğle göğünde uyku** deneyimi sessizliğin, bulutun, yılanın, atmacanın ağışının deneyimidir. ‘Patika’ deneyimidir. (Bkz. Heidegger.) Uykumuzun ve düşümüzün hangi yanındayız, peki? “*hiçbir şey, yoktur:*” (28) Öğle güneşinde uyku deneyiminin imgesinden başka. Ama imgeyi imgeleyen kim? (Bkz. Descartes.) Bu büyük *existenz*’i tümleyen *musikî*, doğayı birbirine alıp vererek devşiriyor, solucan mı toprağın toprak mı solucanın ikilemi, varlık bilincine taşıyor hepimizi. Bir ve aynı şey, hiçbir şey, yokluktan varız. **musiki, fin** üçlü atılımlarla sonrasına ulanan ezgisi deneyimi derinleştiriyor. Son dize şöyle: “*göğkuşağı serinlik mi? atlas,*” (29). Sondaki virgüle dikkat! Öte yandan tüm atılımları boşa çıkararak büyük evrensel soğuma sürmekte, *zaman usulca kaybolmakta*’dır. “*uykuyu unutmuş/ evler.*” (**görüntüler**, 30) Ana izlek üzerine **çeşitlemeler** bir türkü tadında yankılanır örneğin: “*kendimi küredim kar oldum/ odundum yandım kül oldum/ hayyım: hayatın hayvânı oldum/ toprağa tutundum gül oldum*” (31) Kendimi uçurumda, yalnızlıkta, sessizlikte buldum belki ama her şeye karşın yine: “*rüzgârda uçuşan kalbin kalbil ‘burada günüşiği türk’*” (31) **körleşme**’den gelen izleksel (**tematik**) çizgi kendi çarpıntılı ve öfkeli diliyle **çürüme**’nin betimine boylu boyunca dalıyor. “*libasları hayzın metaforu: esvapları alegori:/ piçliğin, pisliğin, arsızlığın: iktidar bunlar,/ her daim iktidar: paranın, zinânın,- bankaların, holdinglerin: küresel/ rûspiler:*” (32) Artık sesler sesletime dönüşerek (ikileme, yansılama, vb.) birbirinin içine girerek müzikal bir yağdırma, ilenme donuna bürünüyor: “*ler lay lay lom! Leylim ley: ferhengi lügatında*” (33) Çamurun, çürümenin, yozluğun dili yankılanmaktadır kulağımızda. “*eblehlerle semiren aptallarla iktidar/ olanlar: ha hı he haytalar!*” (33) Sescil kakışma (**kakafoni**) dünya keşmekeşini simgeler ama bir çanağın içinde çürüme, çanağı çürümenin imgesine dönüştürür kendiliğinden. Şiir bir temsil, tümcül imge, bir dünya betimi, durumudur. Bunun karşısında, belleğin ve zamanın tozlaşmasının izin verdiğiince, silindikçe kulak pasımız, başka bir ses duyulur alttan alta, şu ikinci ses, izlek: **eski zaman sesleri**. “*çamçakladım kımızla şiirimi kopuzladım/ türkü olup çağlayanda ırmaklar boyunca*” (34) Bunlar bilincin derin, kişilerden kopmuş, ortak benliklerin parça pinçik sesleridir ama hepimize kendimizden yakındır da. Bu seslerin ayırt edilebilir bir çizgisi de **merhamet**’dir. Bu şiire düştüğü dipçede Hayati Baki, Arif Damar’ın seçtikleri olarak Cumhuriyet Gazetesi’nde 5 Ekim 2008 tarihinde yayımlandığını belirtiyor şiirin. Arif Damar’ın övgülemesini alıntılıyor. Yalnız bırakılmış dünya ve varlıkları “*unutuşun belleğinde/ hüznün kardeşi merhameti bekliyor.*” (**eski sesler: merhamet**, 35) Ninenin kulakta çınlayan sesi, *bağışla*, diyor. *Merhametini* esirgeme. “*..mülkiyet, esarettir; aşk, bu yaşta başa belâ, korkarsın,/ en iyisi hayat topla.*”. “*bernhard ol, cioran ol, Nietzsche ol: yenilen!*” (36) Nükleere direnen ot, yapraktaki tırtıl aşkına, ‘*zavallı*’ insan aşkına, merhamet et! Ninenin uzak yurdu annenin (asiye baki) yakın yurduyla sürüyor. Şair yurdunu annesinden devşiriyor. Avludaki anne imgesinden. Fesleğenler sulanır, “*yer, yağız; gök, gökşindir gördüm,/ gülhatmiler büyürken: yollarla yolculuklar, // akşamın yalnızlığını uğurlarken köpeklerle:/ ıssız yüreğimi unuturum orada, orada/(...)/ sezdim de geldim, kendimi almaya: içrek kendimi, // kim bilir hangi aklımla?: ayakizlerimin bengi rengini.-“ (37)*

Bir yan- ama derin izlek yeniden belirir: “**burada günüşiği türk**”: “*cânın teni tenin tini burada/ yalağuz türk.*” (38) Buradaki *türk*, yapraktaki, kederdeki, yazıdaki *türk*'tür, yaşam kardeşliği, ses uyumudur, “*yağmur yağmur eytişim,/ uçmağa var: kurgana var, // 'burada günüşiği türk': burada: dirimin kardeşi: şiir yumağı. - -*” (39) Eski seslerin ısrarla anımsanmış bir kaynağı da **değirmen**'dir. Kurtarılmış sesler, izlekler dizisinin halkası değirmen, güneş altında öğle uykusu deneyimini bütünler. Zaman varlığı toza dönüştürür, peki ya değirmen? Buğdayı una dönüştüren değirmen belleksizleştirmez, anımsatır tersine, ekmeği (zamani) avuçlar çocuk, “*suyun zihnini avuç avuç avuçladığım cânla.*” (41) Acaba zaman geri dönecek, dip dalgası yükselecek, bellek sonuna değin açacak pencerelerini, dünya tüm unutulmuş varlıklarıyla geri dönecek mi? Attila İlhan ve Özdemir İnce'ye ince göndermesiyle **dip dalgası** yükselir yükselir yükselir: “*gençliğe: kızılı oğullu/ kızılı oğullu izler bırakarak dağ çiçekleriyle/ dağ limanları suvararak Ergenekon alazlı/ temür tavlı şiirle: köktengri adıyla: ne güzel/ cumhuriyet: cumhuriyet saati, şölen içre*” (43) Ama tüm sorular yanıtlanmış oldu mu, düze çıkılmış oldu mu? *Merhamet*, dünyayı anlamaya, bağışlamaya yetti mi? Yoksa 'acun ıssız' mı hâlâ? Şair kendine gelmiş, nerede olduğunu yine ayrımsamıştır. Soru ortadadır yine: “*şiir kimden yana ne yapar şair!*” (**sorular, I**, 44) özgürlük dediğin, yürüyoruz başımız dik ama bok içinde: “*vivo, dario fo!*” (44) Demokrasi? Birey? “*hayat, hayatlarımız: güneşi vurdular/ köreldi ışık,*” (44) Thomas Bernhard okudun da ne oldu? Beethoven, Stein? “*acıdır, tek gerçek olan,/ ışık yontuyor tiran duyguları./ bahçe sulamıyor kimse: peki, nedir insan?/ bir cellât, kurban mı yoksa?!/ her yerde kuşlar öldürülüyor.// ey aklım, sakın delirme: bana şarkılar söyle. - -*” (44) Şair son anda düşünden, düşleminden çıkıyor, dünyanın çöpü önünde buluyor ve sorguluyor kendini. Kendi balkonundaki bakışına kederle bakıyor: Yanıldım mı? Sorular üşüşüyor, sürüyor. Bunalım (kriz) derinleşiyor, çarpıntılar, bulantı: **sorular, II, sorular, III**. “*yurdum: hangi yurdum?: yeryüzü.*” (45) Orman çekip gitti, us kirlendi, kuşlar yok. “*urunu yiyor tanrı: ütopya yok/ düş yok düşlem yok.*” “*burası filistin/ burası dünya: ah yurdum/ dipsiz kuyu uçurum.*” (45) Nâzım güzel günler görmekten söz ediyor, çocukça. “*her yerde ölümün leşkerleri, // ey hüznüm, artık gülümse: bana şarkılar söyle!--*” (45) Şair imdi, dünyaya baktı ve oturdu ağladı, hayvanca pek hayvanca, insana... “*baktım aynaya, dünyaya ağladım./ bu mu ayna?: demek dünya bu! dünyamız:/ savaş her yerde.*” (46) Çılgılık çılgılığa haykırıyor: “*nerede etik?/ hani estetik? reel olan ne? soruyor, eduardo/ galeano.*” (47)

Zamanın kızarmadığı ama tozardığı yer, usun da yok olduğu, delirmenin eşiği mi?

*

Belki yaşam gülümseyecek ama *con grazia*, gözyaşlarının arkasından. Kim bilir, belki de barış olanaklıdır. Hüzünlü, yorgun günlerin, yanmış evlerin ardından yine de bir ağaç filizi dikilebilir toprağa. Arkada kalan “*boşluk içinde dünya*”, ölümün kıyıcı dili ama önümüzde kar delenler var, “*yıldız yıldız akşamüstü pencere,*” (**hayat gülsün artık**, 51) Demek su herkesin suyu ve aynı, her yerde ve zamanda, türküler de, aşk da. Peki, o zaman nedir bu ardımızdan kovalayan *karangu*? “*hayz içinde kapital. sağır ve kör insanat:*” (52) Yurdum yurduma ağılıyor ama ya ötesi? “*varlığın değeri ne?: sana ait şeylerle, / varoluşun?:*” (52) Unutalım mı arka bahçede olan biteni? Yaşam, artık biraz gülümseyebilir mi? Hayır, kendimizi kandıramayız: “*adil değil hayat.*” (**hayat**, 53) Ota, çimene, yaşamı öğrenemeden ölen çocuğa, ormana, uluslara, tarihe, doğaya, el yazısına kaderin, sor, yanıt hiç değişmiyor: “*adil değil hayat.*” Elbette güzeldir ama şairin sözünü ettiği ‘*hayat*’, “*öznesi insan olan şiddet olan*” yaşamdır ve “*ekmek ve şarap hakkıyçun/ söyleyelim: adil mi hayat?:/ ceylan*’ı

öldüren ne?/ kurşuna dizen uğur'u?/ serap'ı yakan kim?" (53) Dedem Korkutça "bilgi bildim", "diriliğin diriminde göz gözledim.", "söz üşürdüm.", yine "akşama kaldım gündüz." (**kalı>halı: kalıt**, 54) Hem nasıl? "çiy üşümeler, çiğ gövdeler şaşkınlığı./ oyunlar oynadım: insan nasıl öldürülür./ gömülür törenle: devlet nasıl kurulur./ tiranlaşır ins." (54) Coğrafya (Ortadoğu) patlar; saçılan kollar bacaklar... "tabletlerde sumer gelinleri sancılı, sonyaz/ ikliminde buzlanıyor asrî çağ:/ zarını deliyor puslu gece,/ böğründe barbar eşik cini, rap rap tempo, bismihû," (55) Oysa şair, batı doğuyu kucaklar, birbirine can suyu olurlar, diye ummuştu. "sandımdı yanılmam artık: kayıt defterinin imlâsı/ bozulmaz, mümkünsüz bu:" (56) Ama sonunda gördü karın kurtlandığını, temmuzun ayazında. **karangu kuyu** daha derindir şimdi. "değerlerle semiren iğdiş hurufatın fuhuşevleri: hayır/ hâneleri siyahî ve neftî leylî leylâların albastılarını/ bir bir, bire bir memelerinden akan irin cüruflarını" (57) Güzellik yanmıştır. Kimyasal çökmüştür dünyanın üstüne. "hangi diyardandır gelüben katiller: cinnete, cennete/ çağırmaya kalbleri, göz yaşlarını rahmin rahminde/ akıtarak ırmaklarca denizi ummanlara./ cahilliğin demokratik zilgıtıyla cümbüşlenen biyosfer,/ tayfunlarla: kasırgalarla: digital terorizmayla: amentûyla,/ billahi fe eyne tezhebûn?: herze derây, zikkım!/: wıyyy!" (58) Kan göllerinin dibindeyiz 'allahına kadar'. Söz yetmiyor işte. 'hava kurşun gibi ağır:' (NH) Dehşetin ağulu dili, müziği müziksiz, sesi soluksuz, şairi kendi yurdunda 'umunçsuz', 'muhannete muhtaç kimesne', hatta 'hiç kimse, kimse!' kılan: "eyvah!; uğultular, hırıltılar, boğuntular,/ yükselen karaoke," (**opus operasyon**, 59) Senfoninin asal tümcesi, izleği (**tema**) kendini çekincesiz dışa vuruyor: "despot zamanların müstebit atıkları hükümran:"dır. (**patetik senfoni: garib ve tuhaf ölüler**, 60) En güzel şeylere 'irin' bulaşmıştır. "insanat pislik: içinde: zavallı dünya:" (60) 'cinayet ehli' hazırdır, "adaletsizlik egemendir/ :burda burada." (60) Çığırından çıkmış ülke: "iğdiş edilmiş kelâm: demokrasi işkembe-i/ kübrâ; hürriyet feodal; Vandal insan/ hakları barbariyyûn: tükürük, salgı/ şeyi ahlâken müsellemler, elbette./ model manken müteşair siyaseten siyasî/ şiir çığırıcı ebleh âkillik: tabiat bu: huyu/ huysuz, uyuz mu uyuz cüdâm, ucuz âdem:/ piç âdem, adem: hiç nisâ, vıcık vıcık liberal." (61) **Pas Demiri Yiyor** (Rauf Mutluay). 'hân-ı yağma' (Tevfik Fikret). "mülkiyet arsızlıktır: derdi, emicem/ ipsiz recep. proudhon dede de/ sermaye hırsızlıktır!: ne hâldir hâlimiz, vıyyy!/: amandır: elinin kiri, ölünün körü./ :beş vakit, çok nakit.// allah ile aldatanlar⁹ ve aldanana puşt ahali. - -" (61) Böylesi bir dünyada insanın usuna neler takılır? Ölü kelebekler, kuru otlar, kimyasal çöplükler, derin devletler karanlığı, yapay (**sentetik**) kentler, siyanürlü evler. "dünya bir lağım: insan ne?" (**neler geliyor aklıma?**, 62) Usun şarkısı özenle ışıktan kaçırılmaktadır: "kıvılcım parola işaret ateş. - -" (62) "irin bu:/ (...)/ :ağlıyor ülkem, çocuklar/ yurdumun yarını çocuklar, şiir yazmak ne?/ kafiye, mecâz, alegori ne?/ ölçüyü tutturmak da ne oluyor? Aklıma toplu mezarlar/ geliyor," (63) Us usa sığmıyor, kendini terk ediyor inanın (**dogma**) önünde. **temizlik temrinleri** gerek. Pisliğin ortasından doğan kayra (**mucize**): 'aklın kalbi'. Korkuyla tarihin hesaplaşmasının yeri ve zamanıdır. "siyaseten katil: suikast. iyidir,/ bu: ormanların musikisi, atların kırlara çıkışı: yeniden." (64) Pisliğin tam ortasında: 'ağaçların tili', 'kuşların dili': "hûn içindedir içrek güzelliğim: ışkım meşkim, ah!" (64) Pisliğin tam ortasında: "eyâ kopuz yüreğim: bozlağım, barak sesim, yolhavam./ (...)/ zerdali dali misun?" (65) Pisliğin tam ortasında: "ülkeme inanıyorum: yurdum türkiyeme: zihnim benim/ kutadgu bilig'le dolu," (65) Kalanı için öyleyse teşekkür yine de: "yetiyor bana toprağın ve göklerin renkâhenk ritimleri;/ çayırkuşları, kartallar, suların yıkadığı nilüferler," (65) **temizlik temrinleri**, gök ulus, gök tin, gök Türkçe arıtımı sürmektedir çün: "bilge anıtlar

⁹ Yaşar Nuri Öztürk, 2008.

tanığım, divanü lügati't-türk yazıyor, söylüyor," (66) Ama kuşlar da gitti. Kendisiyle baş başadır şair: 'yalağuz'. Gönlünü kemençenin ustalarıyla yatıştırmaktadır: bicoğlu osman, ferhat özyakupoğlu, kâtip şadi. Arkasından van beethoven, dvorak, griek, cioran, nietzsche, thomas bernhard. "çün kurt kocadı, yalnızım!/ silinmeden doğa hayde gidelim, son sözüm ne?/ nutkum tutulmadan söylemeliyim: karıncaya sormalıyım/ böceğe: şiire, şuura: huya, usa: kadere, kedere, // sarı saçlım, mavi gözlüm, neredesin, neredesin? Nerde?.—" (66) **tengriken us**'la arı-, kök kaynağa ulanır şairin dili. Kurt gözlü pars yürekli sütleğen çocukluk: "bir gün gibi gökyüzle bir bir/ parıldayan yeryüzle tan vaktinin oğulları/ kızları akşam oldukça yıldırıma şimşeğe/ alkışla oğur tutup uğurlayıp suların/ ayak izlerini: Türkçemle esirgeyip ülkemin dillerini," (67) Doruktan çağına baktıkta ('baka çağa') yaşadığımız dünyanın gerçekliği tüm pisliğiyle gözünün önündedir işte: "iğrenç söz, tiksiniç amed: giden mi/ gelen mi belürsüz ne idüğü bezirgân: korkunç/ idareimaslahat: haspalarnâşeriflerbushitler." (67) Daha kötüsü de var: "rap rap civil sivil: civil civil kozmik/ dindar kuyumcu: çocuk kindar./ otuzbir çeken keşişler: müselmân: allah billah aşkına,/ yüzsüzlüğün fail-i iyânları [s]âkilen âkılar: yuh," (68) Öyleyse **yeni amentü**'nün sahnelerine göz atabilir, betimleyebiliriz 'asrî' zamanları. Önümüzde 'yeni putların' adıyla canlanan ilk görüntü cinsellik, şehvet ve kadının pazara sürümünün bin bir durumudur. Çığırından çıkmış bir et alımsatımı vurmuştur çağa damgasını. Putların adıyla başlamak da yetmez, 'neopuştların' adıyla sürecektir (çokçığ)çağ betimi: "genç kızlığın evvel bahar/ tarlasında rahmin rahim olan diliyle:/ haşişiyûn/ afakında: ışık boyadı beni kane: dâne tâne hayâl/ içrek fıçı fıçı osuruk: parizien sarkozy; berlusconi? italien versace; şahittir hû diyelim: çador diyelim,/ mâaşallah: çarşaf çarşaf sarra sarraf bismihû./ kığımızda lee copperler, hey bossalar sorsalar./ beynimize vajinismus falluslarla fikr-i zikir/ fikr-i şükür fikr-i fütür çekeriz: evvel allah/ döneriz ha ya mevlâna yâ mevlâna döneriz," (70) 'Newrozluların' dilinden de amentü eksik kalmasın: "leylim leylim demokrasi sıçarız:/ kadim toprakların nal seslerinde el değmemiş" (70) Bitti mi? Hayır, bitmedi, bitmez 'alâmet-i fârîka'lar: "makamında sultaniyye; oturak hâlinde/ göç katar katar rahvan bedeviyye;" (71) Lağım basmış dünya, usu ağılayan simya, 'yalabık belâgat şakirtleri', çöpler ile çöplükler, daha neler: "yaşarken ne gördün ey hayati çabuk söyle? -" (71) Yine de **yalnız ve güzeldir ülkemiz**, 2008'de Cannes'da ödülünü alırken Nuri Bilge Ceylan'ın dediğince: *Yalnız ve güzel*. Şair Ahmet Erhan'a sunulur şiir, dertleşilir onunla: "biz kime yaslandık eyâ ahmet cân!:" (72) Çocuklara mı? Yörüklük yurdu Türkiye'ye mi? Yenildik mi? Kime yenildik birlikte? "iki kere iki? İki çarpı beş mi hüviyetleri?/ kaç manat eder cennetleri? kaç banker?/ kaç manga?" (72) Şair yoldaşlarını yanı başına toplamakta, çağırmaktadır. Adnan Satıcı, Mehmet Düz. Sesler çatallanmıştı, doğru. *Karangu* bastı yurdu. Bu da doğru. Ama "yalağuz ben türkü adnan şiir mehmet: hep/ öbkeydi üyge esmerdi dağ suları sarışındı/annemiz." (**uzaktı bütün kıyıları**, 73) 'harda kardeşliğimiz?'. Tozunca tozlu zaman, çevrildikçe çevrildi dünyanın olanca kardeşliği: "evrim ne devrim nece: emperyal emperyal/ hayat cümbüş katakulli karakuşî karnaval/ soytarı soytarı soytarı:" (74) Adnan Azar kardeşe sunulur **sular, su içündür**. Suyun, damla damla 'benim şiirim bu!' dediği anda, yerde "ve ben yalağuz bir çocuk idim: böyle kaldım,/ hep: bütün külleri karıştırmam bundandır!:" (75) Demek sular şiir, şiir sular içindir, suyun anlarından damlar yaşam. Onun için, ekler Hayati Baki: "suları anlattım hep, dediğim, aslında/ uçurumdu," (76) **ışıkla karangu arasında hangi gölge?** şiirini "rilke'ye, abdülkadir budak'a, İlyas tunç'a, ferit sürmeli'ye, yaşar kara'ya" sunan şair "güneş nasıl batır aklın kenarından/ susar sonra," (77) diye soruyla başlar ilk bölüme. Köpeğine seslenir, kedisine: İnsanlaşma! Döner kendisine, dostlarına: "tükeniş değiliz yok olamayız suskunluk hiç/ yalnızlık hiç:" (78) Ekler: "unutma buradayız." (78) İkinci bölüm yine ilk soruyla sürer:

“nesneleri ışıltan akıldır, kardeşi kardeş kılan/ gönülden şiir:” (79) Gölgenin ışığa dönük yüzünde sözcüklerden şiir çatan yapı ustalarına, Rilke’ye övgüler olsun! “şair de, şair olmalı. sağaltımı sağlam/ gözü pek berkitilmiş: duvar: ustası:/ yapı ustası gibi doğrayan dili müziği/ eşzamanlı gümbür gümbür orman gibi.” (80) “**gökkuşağı tarlası**” şiiri ise *asuman figen tümer*’e sunulmuş. Sekiz dördlükten çatılmış bu şiir, değişik bir yapıda düzenlenmiş. Şairimiz, dünyanın neresine yakın durduğunu, dikine gittiğini, şiirini hangi yaprağın damarından imbiklediğini anlatır dizeleri boyunca. Sorar yeri gelince: “*hangi nehirde olunuz yunmak yıkanmak için?*” (81) Şiirle birlikte sevginin, yeniden doğmanın, dünyayla bir ve tek olmanın bildirgesidir şiir: “*sınırsızlık bu: bulutlarda yağmur emziren/ çağırışın adımları. uyku değil, derin uykusuzluk,/ serin gökkuşağı tarlalarında çiçek tozlarında/ yürüsem!: gitsem mi gitmesem mi yalnızlığın çılgınlığına?.*—” (82) Güneş de ufuk ta varsa ısıtıyor kuşatıyorsa yaşamlarımızı “*zaman gelecek bize! Yetiyecek çağ çağa tiz tüze/ görülecek benim varlığım: ‘sen kimsen?’ sorulacak,/ ‘türk menem’ yazıldı yazılacak türk kanıyla kanıma.*” (“**güneş ne demek ufuk ne demek?**”, 83) Şair, Türklük yurdunun kaynaklarına yöneldikçe dili ve şiiri kendine gelmekte, sevinçle özlem gidermektedir. “*ufkumun Gökşin yüzüne dallar saluben amrak/ sevgisini sevinçle: gönencele hele erinçle uykusuzluk/ keçesinde süt gölünde yunmayı yıkanmayı göze dek!*” (83) Geçmişin uçmağı (**cennet**) geleceğin uçmağına ulanır, soy soya dil dile, sevinç sevince. “*buydu işte, uluşup uluşup yarattığımız dura kam./ karangu geceye ay olan türk söz olan türkçem özte!*” (84) Tek tek sayacaktır gök ekini kaynaklarını Hayati Baki, şiirini unutmadan buraya getirmiştir işe: “*ırkımın ekini, ikinci benim: kavmim asabiyyet/ zırhında dinginlik rüzigârı, serinlik ırmağı, derin/ derinlik devşirenler yumağı: kimesnem: etile;/ bumin kağan; ilteriş; költigin; tomris; bilge kağan:/ tonyukukla aydınlanan coğrafyam: atmosferim/ dîvânü lûgati’t-türk, kutadgu bilig, nutuk: söylev/ içinde yurdum türkiyem ülkem ulusum: dilim,/ dilim dilim her yerde: tebeşir dairemdir dünya,/ soruyor gâzi: ‘güneş, ne demek, ufuk, ne demek?’/ yanıt verin kız oğul oğul kız: ne demek türk nerde yürek?*” (84) Ama yalnız soyun sesi midir duyduğu şairin? Soy, doğa ırmağıyla taşınır onun bileğine, eline, şiirine. “*duydum seni doğa:*” (**körlerin güz güneşine dedikleri**, 85) Akan zaman duruyor mu? (M. C. Anday) Yoksa zaman değil göl mü avuçladı? “*durdu duracak?!/ zaman ve varlık!*” (85) Felsefe müziğin kapısını çalıyor: “*avludaydık: elma topladık erik ve üzüm:*” (86) ‘*kardeşleme*’ içinde, içre unuttuğumuz bir şey vardı. “*insan belâdır da: renkleri tanımaz,*” (86) Tamam, kabul, körleştik ama ışığıyla, güneş denilen uzaklığın gölgesiz dokunuşları bile yeterdi, kardeşler, kusursuz varlıklar olabilmek için. Öte yandan ‘*tanrı ve savaş, savaşta atılan taş*’ neyin özgürlüğüdür? “*çocuklar: kardeşlerinizin/ cesetlerini toplayın toz toprak içinde:*” (**neyin özgürlüğüdür taş çocuklar?** 87) Tanrıyı savaşta tanık kılan dünyada ‘*hiç mi kurtuluş*’ yok. Söyleyin çocuklar, “*devletiniz ne vaat ediyor size?/ ölmeyi mi, daha iyi ölmeyi mi? ölürken/ yakışıklı gömülmeyi mi:*” (87) Hayır çocuklar, hayır! Bin kez hayır! “*savaş,/ oyun değil çocuklar: sizin oyununuz yazı/ oyunu: sevgi oyunu: üleşme oyunu suyu/ ekmeği: alfabeyi: elifi lâmi mimi: ninniyi*” (87) Haydi yekinin, kırım babalarınızın tüfenklerini! “*tanrılar ve savaşlar ve devlet: neyin özgürlüğüdür/ sevgili çocuklar: bizim çocuklar: çocuklarımız!*” (88)

*

adagio lamentoso.

Ölüm gerçekleşti. Tanrı öldü (Nietzsche) ve ağıt zamanı. Bulunç (**vicdan**) ötesi *edgü* çoktan çektik gitti. Geride us kaldı. Öte yandan kara papatyalar açtıkça açtı.

Tertillianus, saltığın, kesinliğin olanaksız olduğunu söylediğinde (*certum est, quia impossibile*) safça kanmıştı ama şimdi yaşadık gördük ki karanlık hiç de olanaksız değilmiş. Putlar arka arkaya dikildi: *sermaye, mülkiyet, despotik inanç, koruyucu devlet!* Usun ortadan yarılması beklenirdi, o da oldu. Hem de bilimin (*kimya, fizik*) eli, marifetiyle: “*yarın dedik umut dedik gelecek gelmedi bir türlü/ doğal küme yoktu, olmadı hiç: silahlar, insandı.*” (**siyah papatyalar**, 92) insan: *homo homini lupus*. “*kır al böl yönet/ öldür esir et aç bırak ölsün soğusun kalbin aşkı/ kurusun kanın ırmağı gencecik papatyalar beyaz/ morarsın çöllerde elverişsizlik ikliminde yavaş/ yavaş yavaş rikkatle soluğunu süzsün ölüm ve hayat.*” (92) Teneke gürültüleriyle donduk kaldık ortada. “*sese aldırışsız zaman, öy:/ durur dursun öylece, tekrar tekrar işitsin/ sesimizi içimize akan, porselen çın çın çınlayan/ dilimizde yoğuşan bitig bilig acunu, sonsuz/ ukus, sonsuz uykusuzluk sonsuz yorgun kuşlar/ samanyolu.*” (**durur öylece bakardık**, 93) Nerede o çingiraklar, doğa üreten tüze birliği, kusursuzluğun dizemi (**ritim**)? Şair şu an bulunduğu yeri tanıyamıyor şaşkın, şaşırılmış: “*yabancı nesnelere denizinde, çömler./ eve geldik mi? eve mi geldik? ülkem nerede?*” (93) *allegro con grazia* ile *adagio lamentoso* arasında, gülse mi ağlasa mı, koygun, bilemeyen, bilip de kestiremeyen bir yitikler yitiğine dönüşmüştür kitabının bu kesimi, dizesinde doğrudan kendisi. Aslında eşikte, su kesimindeyiz. Boğulmakla kurtulmak arası: “*dünyaya soru sorduğum kapı!*” (94) Ne yapsın şimdi sorusunu? Sorsun mu, vaz mı geçsin sormaktan? Ey okur, tam sırasıdır, tut şairin elinden, sana uzanmış elinden. ‘*meseller tarihinin pîrlerpîri*’ öldüyse eğer “*uğultu hâlinde dağların ritmi/ unutulur rüzgâr, akşam mı olur?*” (**flüt çalsam sabah olsa**, 93) Yaşadığını sanır insan: “*sansa sonsuz yaşadığını./ görsün ölümün ölüm olduğunu uykusunda/ (...)/ zorun ne kalaba? Kalabalık fikrin/ ağır makinesi, tapınç nesnesi ins.*” (96) Soframızda hangi kardeşimizi yedik, içtiğimiz kan hangi yaşamın kanı? Tüm avuntular, düşler, tozun önünde varsaydığımız töz boştur boş, “*çamurun içinde sazlıkla kuşatıldı zaman, burada/ sabah yok.*” (**çamur**, 97) ‘*hınzır hırsız*’ dünyada “*neyin figürü neyin iğreti yazısı bu?*” (97) Güçlülükle anımsadığımız şeyden nasıl emin olacağız? Anımsamayı anımsamaktan öte geçemiyoruz belki de. “*ölü yığınları kendi kanlarını içiyorlar; cüzamlılar yaralarını/ yiyorlar; yürüyen cesetler kıyama duruyorlar: dünya âlem/ ölüyor, öldü haberin yok caligula: cellatsın, cellatlar/ pîri, mollası: etlerin en sârih cümlesi: müstebit, // calgula caligula caligula caligu caligu cali cali cali guuu!*” (98) **imdi, güneşin karangu yüzüyle** açılacak söz. Evlerde, kentlerdesin. Yumurtalığına (**rahim**) lağımlar akıyor. Bilincin kumsalı çürüyor durma. “*yüzünde karangu bir dilbilgisi.*” (99) Gece seni kustukça uluyup duruyorsun: “*bir leşsin: alnında fosilus bir soykütüğü, niyaz ve simya.*” (99) Kardeşim! *C’est la vie* (Khaled, 2012). “*imdi, git, yürüyüşler için, isyanla: haykır özgürlüğü.*” (99) Susma, konuş! “*imdi düş yollara/ akşam vakti fecrin kızıl ışığında çılgin atlarla/ kurtsun parssın türkçenin dağlarında kartal/ ırmak boylarında su karluk ormanında kayınsın.*” (**kıpkızıl alma**, 100) Tüm dünya senin kardeşin ve sen kardeşisin bütün ötekilerin. “*tuz hakkımız var idi, utkuyla selâmlaşlık/ kardeş bilerek türkülerle sesimizi/ hısımdık dağ taş/ kıpkızıl göğ yağız yer.*” (101) Susmadık, yürüdük, asıldık, öldürüldük. Ama yine ama hep: “*kızıl alma: kıpkızıl alma: bekliyorum seni ölmeden. - -*” (101) Düş görelim mi? Erincin çağı gelecek mi? Çamurdan kurtulacak mı insan denen şu *ins*, şu *iblis*? “*uykusuzum.*” (**ayral ha ayral ha**, 1, 102) “*evvel bahar/ idik bozulmamış özgürlük: iklimler, mevsimler.// şu amti, tuz kokuyor: herkes, yurtsever, eyvah,/ memleket havası nükleer, termik santral, hes./ nefes nefese ülkem, yurdum yurdum, ey kavmim!:/ ben yalnızım bitânem, ciğerpârem, dildeşim.*” (**ayral ha ayral ha**, 2, 103) Yurtseverlik buysa ‘*vatan hainliğine devam ediyor*’uz o zaman. Kamın (*şaman*) sesi, şarkısı (*şagarbata şagarbata şagarbata*) yükseldikçe yükseliyor: **ayral ha ayral ha, II**. Hulki

Aktunç, Ahmet Uysal için. Gidiyor, geliyor. Gitti ve geldi. Köküne ulaştı ve kökünden indi. Arık su eşliğiyle, kokulu toprak üzre, yılda ırda türküde. Kurtlar da dönüp durdular. “*nedir bu konuşuklar?: çığıllıklar içinde yurdum/ ülkem karanlıkta kavmim ölü toprağıyla hemhâl:// yazuk!: yanutsuz duyarlıklar: yandım/ kaldım eşikte: usum gitti, ıssızım ıssız:*” (105) **ayral ha ayral ha, III**, ey kaman! “*imdi,/ ölüyüz, dedi hayvân hayâti!: kedilerle,/ köpeklerle, yılan cânlarla, kaplumbağa/ kardeşle yarışta geri kaldık, ey yer-su/ tini, ey köktengri zamanı yaşayan men,/ benim öykümden sızan öy:*” (107) Şairi kucakla, kaldır, taşı annesine, ‘göresled’ annesini çünkü: “*ey kaman,// ayral ha ayral ha: kimesne bilür mü hâlimi!.* - -” (107) Kam dünyaya döndü, dünya yatıştı ve şairin anlığı (**zihin**) aylak bilginin ardından tekerlenip yuvarlandı kaldı: **aylak bilgi peşinde solucan izleri**. “*dünya olanda ışık neredeydi?*” (108) Bilinmemesi gerekeni bilmek için çok mu erkendi? Suçluluk nerede? Keder kader dolambacı kaçınılmaz mıydı? “*ışık var idi: neredeydi dünya?*” (109) Nasıl “*kokuştı yedi iklim yedi derya: ezel ebed yoklukta.*” (109) Ve şeyler üzerine düşen aylak bilgi düşünür durur. “*öfkem basitlikle kardeşim olsa. iç anlamlı/ çok anlamsız sadeliğe yaslanmış ağacın içinde/ olsam: parçalanmış hayati’nin köktengrisi*” (**şeyler üzerine düştüm: düşündüm**, 110) Ya mutluluk nerede? Var mı dünyada mutlu olan biri? “*beyhude gül: saçma hayat: abes tarih:/ faşizmin kanlarına özne olduğumuz/ kendimiz olmadık, olmadık hiç*” (111) Ürkümüş canı, korkmuş aklıyla, sıkışmış parısı, kartalıyla şair, “*şeylerin oluşunda aradı hep uçmağın yurdunu/ sunmak için sunağına kölmenine sözcüklerin/ lâfzını. Nafilesin ey ölüm!:/ bırak da yaşayalım,/ sevelim sevilelim!/ neyin gölgesisin?/ al allahını/ ver tanrımı.*” (111) Son şiir şairin ölen kedisi yağmur’un aziz ruhu içindir. “*kuş ve kedi oyununda bahçe yan*”maktadır. (**güneş kuşunun ölümü üzerine şiir**, 112) Nereye uçar gider ‘*bu küçücük ruh?*’ Patilerinde ölü doğa, “*boşluktur iniyor karangu uçuruma.*” (112) “*uyu: sakın şaşırma ölümün hışmına/ hincına yaşama hırsının: kaç ormanına,// hüznümler, seninledir: sar kalbini.* - -” (112)

4. Olumsuzlamanın Olumsuzlaması

Nerede yanıldım?

- 1) İlk okumam birçok ve bağışlanmaz nedenlerle yüzeysel, yetersiz kaldı. Bu açık.
- 2) Önceki Hayati Baki okumalarımın onun Türk ve Dünya beslenme kaynaklarının (*havza*) olağanüstü varlığını bilmem gerekmesine karşın bilmiyormuş gibi davranabildim. (Aymazlık.) Karşımdaki şair dünyanın ve kendi öz yurtluğunun ekinsel (*kültürel*) okumalarını tartışılmaz bir incellemeyle yapmış, üstelik bir yaşama biçimine dönüştürecek kerte özümsemiş, kendinin kılmıştır. Şiirinin el ve öz kaynaklarına saygı ve duyarlılığı onu içerik sorununun ötesine taşımış, içeriği tümleyecek şiir yapısı (*biçim*) üzerine de çok ve uzun düşünmüştür. Dikkatli bir okuma bunu gösteriyor.
- 3) Alçakgönüllülüğün sınaması daha alçakgönüllülüktür; aşağıla(n)madan, teslim ol(un)madan kuşkusuz. Kendi adıma yedi suçtan birini (özbeğeni, *kibir*) en azından işlediğim açık.
- 4) Hayati Baki'nin suçu (!) ise görünmeyi, göstermeyi ayıp sayması. Derdinin, şiirinin bile çok ötesinden seslendiği belli ama bu derdi ancak şiir örsünde dövmekten yana olduğunu açıkça kabul etmeliyiz. Çünkü insanlık derdinin az berisinde duran dil derdi, onu dili üzerinden *Türkçeye* ve *Türk'e* taşımaktadır. Bağlantılar açılı ya da çarpık kurulduğunda yanlış yargılar arka arkaya dizilir ve haksızlıklar diz boyu olur, benim yaptığım gibi.
- 5) İlk okumamdaki kısa, küt, kesin ve kaba yargılarım tikel yargı düzeyinde doğru tınlasalar da toplamından çıkan tümel yargı tek tek tikel yargıları yanlışlamış, silmiş oldu. Daha doğrusu tikel yargıları bir çerçevede resime dönüştürecek tümel yargı her şeyi anlamsız kılacak kerte eksik kaldı.
- 6) Örnek: “*Bu kendini toprağa, kıra, hayvanlara adayan ve yaşamak için taşrayı seçen doğacı, şiirine kaynak aldığı izlekler açısından bir kafa karışıklığı yaşıyormuş gibi geliyor bana (...)* Biçim önceliklerinden içerik kaynaklarına geniş ve tutarsız bir yelpazede sanki bir tür dizge dışılığı eğilimin kıyından (*marjinal*) şiirini yoklar gibi.” Dizge dışılığı, kıyıdanlığa eğilim tamam ama ne yazık ki boşlukta kalan bir yargı bu. Çaykovski senfonisi (6.Senfonisi: *Patetik*) için de sorun aynı. Tutarsızlık gibi görünen müzikal tümceleri koleradan ölüm döşeginde bestecinin duygu(sal) bağlamı içerisine yerleştirdiğimizde ve senfoninin tümünü usumuzun arkasında ne yapıp edip tutabildiğimizde çılgınlık belirtilerinin bile evrensel göndermeleri olduğunu kavrayabiliriz. Aynı şey Baki kitabı *Patetik Senfoni* için de geçerli.
- 7) Haksızlığımı sürdürerek şunu da yazabilmişim: “*Çok yorucu ve halkçıl, dolayısıyla güvenilmez bir söylem sertliği, rastgeleliği ve diline başvurması yadsımasının (red) dayandığı yeri sorguluyor okura. Okuru de ikileme soğan tam burası. Onu bir yere yerleştirememek, tüm yorum ve tezlerin indirgeme niyeti taşımasından değil, şairin çoğu kez onaylanabilecek önermelerinin kendi aralarında birbirlerini besleyememesinden kaynaklanıyor. Yoksa son derece tutarlı önermeleri, tek tek ele alındıklarında kendi içinde ve bir bütün olarak insanlık (hümanizma) içinde görülebilir. Ama anlık imge saptayımlarıyla yetinmeyip süreçlere, ilişkisel akışa, bir şiirsel vadiye ya da ortama (habitus) yönelmesi gerekiyor sanki şiirsel savının.*” Hayati Baki'nin şiiri tam da bu sözleri edebilecek birini utandırabilecek, yanlışlayabilecek bir şiir için tuhafı. Bu anlatımda ‘*halkçıl*’ (*popülist*), ‘*güvenilmez*’, ‘*rastgelelik*’, ‘*önermelerarası çelişki*’, ‘*anlık imge saptayımlarıyla yetinme*’ tanımlarını geri çekiyorum (utanarak). Üstelik Baki'nin şiirinde tam da anlattığı

körlüğü kanıtlarcasına, şiirinin tüm kitap oylumunda bireşimsel gücü ve değerini atlamak bir yana, bilgiççe (**ukala**) yoksaymışım. Okurun sonradan göremediğini şair önceden görmüş anlaşılın. 'Okurun ikilem yaşaması', 'şairin bir yere yerleştirilmesinin güçlüğü' ise şimdi de tartışılabilir değerde görünüyor bana. Sonraki bölümde değineceğim.

- 8) Whitman benzetimi de bir ikinci örnek olarak hem doğru hem daha geniş bağlamda yanlış. Bunu da az sonra irdeleneceğim.
- 9) Yetinmemiş, şairin biçimsel seçim ve birikimlerine de saygısızlık etmişim, üstelik bunu yaptığımı da ayırımsayıp özür diler bir tutumu alttan alta yedekleyerek. Belki dilbilgisel yapı öğeleri için bilimsel bir çözümleme el yordamıyla vardığım yargıyı doğrulayabilir ama ikinci okumamla kesinlediğim üzere Hayati Baki hiçbir şey üzerine olmasa da şiirinde biçim öğelerine tüm şair yaşamını adanmış, harcamış biri olarak öne çıkıyor şairlerimiz arasında. Benimkisi bu durumda bir us (**akıl**) tutulmasından başka değil. **Harfler Kitabı** gibi bir örnek arkada dururken üstelik.

Uzatmaya gerek yok bu utanç dizisini. Ama beni tasalandıran şey Hayati Baki şiirinin ötesinde okumalarımın da bu tartıya vurulması gerekliliği. Acaba ne kadar yanıldım, yanılıyorum? Acaba ne kadar haksızlık ettim, kafa göz yardım? Ne yapmalı? Yapabilir(d)im?

Geçerken bir açıklama daha:

*Şu aşamaya değin **Patetik Senfoni** üzerine düşüncemi benim dışımda kimse bilmiyor. Bu durumda sessiz geçiştirebilir, kendimi düzeltebilir, yanlışımı göstermeyebilirdim. Bunu niye yaptığımı, daha doğrusu kendim için yaptığımı ve yanlış yapabilirliliğimi öncelikle kendime göstermeyi amaçladığımı anlayan anlayacaktır.*

5. Bireşim (Sentez)

Şimdi kısa kısa, okumamızı (yine) geçici yargılara ilikleyebilir, kimi sonuçları bireşimleyebiliriz.

- Önce şairin ve şiirinin kaynaklarına değinmek gerek. Şiirin en çok köşeye sıkıştığı ve billurlaştığı (*kristalizasyon*) yerde kökü, kökeni *Türklük* ülküsüne (*idea*), tabii en genişletilmiş anlamıyla bağlıyor olsa da aslında bu ülkünün bileşenlerinin evrensel olduğunu, tüm insan kaynaklarına eşdeğerlilik ilkesiyle bakarak 360 derecelik yelpazede *evrensel* kaynak kullandığını belirtmek zorundayız. Bu kaynakları hem yatay hem dikey olarak uzamda-zamanda kesişen karelemlere (*matris*) dayalı olarak üstlenmekte, hem de ayrımcı, seçici, basamaklandırılmış (*hiyerarşik*) tüm indirgemeleri (*vulgarizasyon*) ve bakış açılarını yadsıtmaktadır. Yazarımızı birkaç ipucu ya da veriyle ırka, buduna, dile, ekine indirgemenin çok yanıltıcı olacağıın altı tam burada çizilmeli. İnsancılık (*hümanizm*) genel başlığı altında şairle kol kola yola çıkıyoruz işin gerçeği, başlangıçta. Kendisinin dolaylı ve doğrudan göndermelerine bakarsak siyasal zemininin bir tür erktanımazlık (*anarşizm*) olduğu söylenebilir ve çok da yanlış olmaz bu. Tarihsel yöneten-yönetilen ikileminin (*dilemma*) içine sinmediği, hele bu kurumsal yarılmanın geçmişte ve günümüzde aldığı biçimler onu kendiliğinden direniş ve yadsıma çizgisine taşıyor belli ki. Bu çizgiyi asıl besleyen kaynak ise toplumsal, yapay örgütlenmeler (*organizasyon*) karşısında doğanın kendiliğinden içkin, doğal örgütlenişine yönelik yeğlemesi (*tercih*) ve buna duyduğu güven ve güçlü saygısı. İnsanın diğer canlılar (bitki, hayvan) arasına bir öteki, başka canlı olarak katıldığı bir eşit canlılar, dahası cansızlar toplumu için belki toplum kavramını kullanmak fazla ya da eksik kalacaktır. Durum bizi, Hayati Baki erktanımazlığına (*anarşizm*), bir tür doğa aşkıncılığı (*transandantalizm*), kısaca doğacılığı (doğalcılık değil) eklemeye taşır kendiliğinden. Doğanın karşısında '*insan türü*' örneği olmaktan utanır, buna ayrıca öfkelenir gibidir. Çizgimizi biraz daha uzattığımızda Nietzsche ama daha çok Heidegger varoluşçuluğuna, varlıklaşma, varlıkça çağırılma-varlığı çağırmaya varmamız çokça olası. İnsanın şiiriyle katıldığı varlık taşkını deneyimi, bizi geleneksel tüm inanç yapılarının dışına savurmanın yanı sıra ipin ucundan yakalama ve asılma, dünyayı kendine katma edimselliği bir dil (Türkçe) eylemine kaçınılmazca ulanır. Türkçe söylenmiş, serimlenmiş, açığa çıkarılmış, deneyimlenmiş dünyanın (varlık) kişide, şairde açtığı oyuklardan, çiziklerden, imlerden söz ediyoruz gerçekte. Türkçe Baki'nin bedenini oymakta, kendini onun üzerinde uygulamaktadır sanki.
- Yukarıdaki bölümce (*paragraf*) Hayati Baki şiirindeki '*sonsuz döngü*'yü, oluş söylenini (*mit*) anlamak, '*Türk*' kavramını doğru yerine oturtmak ve özellikle siyasal Türkçü, ulusçu, vb. '*şoven*' indirgemeleri baştan ayıklamak için yazıldı (ki elbette bunun bir sınırı vardır). Kaynakları öylesine geniş ve evrensel ki şairimizin, insan bunca kaynak tutarlı bir biçimde şiirde bir araya getirilebildi mi sorusunun daha önemli olduğunu düşünmeden edemiyor. Çünkü bundan da önemlisi kaynakların hem değişik alanlarla (*disiplin*) olan bağlarının hem de kendi aralarında uyumsuz olabilme olasılıklarının yüksek oluşu. Bu nedenle Hayati Baki şiirleri özenli, titiz bir okumayı zorunlu kılıyor. Şunu hemen anımsatmakta yarar var. Hayati Baki'nin kişisel, yazınsal deneyim ve birikimlerinin yerel ve evrensel kaynaklarını ne bilmemiz ne bunlara şair denli egemen olmamız, dolayısıyla kaynaklararası tutmazlık varsa bunu imlememiz söz konusu olabilir. Olsa olsa bir izlenimi

yansıtabilir, yanlışlanmayı hak eden bir tez ileri sürebiliriz. Şairimizin yerel ve kişisel yaşamöyküsünü kökenleyen kaynakları arasında tam ve lirik bir bağdaşım olduğundan kuşku duyamayız, şiirler, özellikle kişisel özgeçmiş aralayan şiirler bunu apaçık kanıtlıyor. Ülkemizin özel tarihsel konumu ve bağlamı genel başlıklar altında siyasal, ideolojik seçimlerin insanımızla buluşma ve kesişme biçimlerini hep sorunlu kılmıştır. Cumhuriyet tarihimiz bu çelişki ve tutmazlıkları açığa çıkarmış, kimi yanılısamaları gidermiş kimilerini de geçici olarak (*konjonktürel, taktik düzeyde*) pekinlemiş, özgür seçim yapma yeterli birikimi olmayan, dolayısıyla bir ölçüde atanmış yurttaşımız devletiyle olumlu/olumsuz anlamda özgün bir özdeşleşim yaşamıştır. Bu yurttaşlığı hiç benimsememiş olanlar ve gerekçeleri bir yana büyük bir payda özdeşleşimi tutarsız bir durumu ortaya çıkacak kerte kendince yorumlamıştır. Cumhuriyet'in sonuna değin haklı olan ama her aşamasıyla düşüngüsel (*ideolojik*) ulusal duygu ve köken arayışı zaman zaman amacının ötesine ya da berisine düşmüştür. Kuruluş öncesi tüm arayışlarla çoktan tetiklenmiş olan imparatorluk arkası çözüm arayışları o gün bugün hepimizi etkilemesini sürdürmektedir. Bunların tümüne saygı duymayı ve söyleşimle (*diyalog*) ilişkilendirmeyi artık becermemiz gerektiği açık. Tek sorunumuz sağıyla soluyla eleştiriye saldırmaktan ayıramamak. Bu nokta herkesi bir arada yaşamayı öğrenmeye ve tezlerini tartışmaya yüreklice açmaya gerek ve yeter en az koşulu, zorunlu ön varsayımı oluşturur.

- Hayati Baki'nin kimi kışkırtıcı imge ya da simgesel göndermelerine karşın tam da bu eleştiri noktasından, kapsamlı (üst) bağlamları yedeklemiş, arkasına almış, gönlünü usuyla, benliğini *öteki olan* tüm evrensel dünyayla dengelemiş, hatta tümlemiş bir şair olduğunu ileri sürmek, vurgulamak zorundayım. İkinci okumam bunu bana açıkça gösterdi ve önyargımı gözden geçirmemi sağladı. Büyük başlık ya da güneşlik (*şemsiye*) olarak insancalıktan (*hümanizma*) söz etmem, Baki kaynaklarının bir bölümünün insancalıkla sorunlu, didişen kaynaklar olduğunu görmezden geldiğim anlamına gelmemeli. Şiirinin bir noktadan sonra, vurucu tüm atılımlarının arkasından, güneşin sevecen ışınlarını yeryüzüne bırakması gibi, kendisinin inançla bağlı olduğunu imaladığı kaynaklarını bile aştığını, aşkıncılığının bir boyutu olarak görmek, şiir içi bunca çelişkinin şiir dışı bunca çelişkiyle nasıl uyumlu (*harmonik*) bir evren yaratabildiğini anlamak hem şaşkırtıcı hem görkemli bir deneyim yaşatmaktadır okuruna. Çaykovski'nin benzeri çelişkili ve çift katmanlı bireşimi (*sentez*) senfonisinde nasıl gerçekleştirdiğini anımsayalım. Tüm senfoni büyük sarsıntıları, duygusal atılımları, geleneksel girdileri ve kökensel yasakları (*tabu*) zorlayan evrensel açılımlarıyla bir çelişkiler yumağı olmasına ve bir anda tüm dengelerini yitirerek çökmesi olasılığını içinde güçlü biçimde barındırmasına karşın umudu umutsuzlukla çekici, etkileyici ve anlamlı bir biçimde dengeleyen bir anlatıma dönüşmüş, kendi içine çökmek yerine kendi içinden yükselmiş, yücelmiştir. Hayati Baki şiirinin de yüzeysel okumada çelişkilere okurun takılmasına yol açan engebelerinin ötesinde okurunu umut ve umutsuzlukla sarıp sarmalayan ve yükselten bir genel gam bileşimi var ve evet, ağırlıklı olarak *minör* bir gamdır bu. (Rilke'de olduğu gibi. Nietzsche'nin gamı majör gibi görünür. Acaba?) Çünkü şairimiz şiirini kendinden başlatan ve kendiyi sorumlu kılan, savsız, dayatmasız, her tür dayatmayı, zorbalığı da baştan yadsıyan ve asla boyun eğmeyen biridir. (Bkz. Amerikan aşkıncıları, doğacılar, vb.)
- Yeri gelmişken Walt Whitman (1819-1892, ABD) şiiriyle Baki şiirini kısaca karşılaştıralım. Whitman şiirinin kapsar kümesi bileşenleri, öğeleri arasındaki çelişkileri silen, evrensel kümeyi çelişkisi içre dengeleyen, hatta sıfırlayan

(nötralizasyon) aslında tıpkı Tanrı gibi bağlamını, gerekçesini kaçınılmazca hiçleyen, kendini yoksayan kümedir. Kötü iyinin kardeşidir kümesinde ve artının ekşiye denklediği içözdeşlik, kararlılık kümesi aslında boş kümedir. Whitman tüm dünyayı şiirine katmasına karşın sanıldığıının tersine içeriksiz bir şiir yaratmıştır. Dünya nasılsa öyle, olduğu gibi onaylanır onun çarpıcı şiir diliyle. Baki şiiri için ise neredeyse bunların tersini söylemeliyiz. Demek ki doğaya dönük aşkıncılıkları yüzeyde, kabukta, görüntüsel bir anıştırma, benzemeye ilgilidir olsa olsa. Bir de şairin dili bir araç, dünyayı işleyen kasma, tırmık, orak, vb. olarak somutlaştırmasıyla...

- Kaynaklarını sevgiyle, bağlılıkla, değerlilikle üstlenen Hayati Baki, artık anlaşılmalı, çelişkiler(in)den korkmayan ve bir kaşık suda fırtına koparan yüzeysel, sığ sözde çelişkilerimize (!) pek de aldırmayan, hatta kayıtsız kalan biri. Ama yine de cesaret kayıtsızlığa indirgenmemeli. Şiir öznesinin (sonuçta şair Hayati Baki'nin) somluk, çelişkisizlik, tümlük, gediksizlik gibi bir derdi ve savı yok. Görmüş geçirmiş bir iç dinginliği, bilgeliği yaşamın ayrıntılardaki çelişkili birliğinden ve şenliğinden çoktan süzmüş ve böylesine yatışmış bilgelik tam da bu nedenle dünyanın yapay dayatma ve çelişkilerine yüzleyici, öfkeli, açık sözlü ve saldırgan, vurucudur. Bu yargıdaki her türden çelişkiyi çözmeyi okurumun anlayışına bırakıyorum. Bunu lütfen Hayati Baki şiirinin çelişkili birliği için ayrıca bir kanıt olarak görün! Aynı şiir yapı ve akışı içinde şiirin bedeni don değiştirmekte, renkten renge, tınıdan tınıya dönüşüp ağmakta, şiirsel öznenin tinsel özgürlük anlayışı tüm değişim ve dönüşümler konusunda şairi şiirinden önce şairliğiyle haklı kılmaktadır. Tıpkı Sinoplu Diyojen, Ömer Hayyam, Neyzen Tevfik gibi. Öyle ki bu şiirsel cesaret dünyadan borçlu olmak bir yana dünyadan sürekli alacaklı kalmayı yeğleyen bir ırayı (**karakter**) açıktan imler. Karınca, kedi, kayın, kum, zerdali, komşu, vb. her zaman ve yerde ondan alacaklıdır ve şairimiz tüm bunlar için yaşamını, canını an be an masaya sürer. Türk şiirinde yaşayan kaç şairimizin dünyayla ilişkisi böyle, edimsel, eylemseldir ve şiiri dönüşümlü şiirdir, bunu da sormanın tam yeri ve zamanıdır.
- Böylece Çaykovski ve Baki'nin tepki verme biçimlerine geldik. İnişli çıkışlı, aşırı ve yatışkın, çalgın ve uscul, anlamlı ve anlamsız bir karışım, karmaşa (**kaos**) içinde besteci ve şairin de payını aldığı bir dünyanın resmi. Anlamlı tümceleri, izlekleri anlamsız hecelerin, hatta seslerin dorukladığı ya da sönümlendirdiği bir yazgı çevreleyimi (**kompozisyon**). Her gözesinde (**hücre**) dünyanın acısının da sevincinin de yankılandığı, yine de çileyi değil varlık çengisini önceleyen, yeterli nedenler varken ölmeyi değil dirençle yaşamayı seçen, sevincin kıt kaynaklarına kederden çok özlemle bağlanan, kendini insan katından değil hayvan, ot katından kavrayıp görmeyi seçen, insanbiçimciliği (**antropomorfizm**) gizli açık tüm usavurma ve duygusal anlatı bağlamlarından çekip koparıp fırlatıp atan, insanın değer katmanlarını yeniden değerlemedikçe dönüp yüzüne vuran, doğanın bilge sessizliğinden dünyaya ses veren şairimiz tıpkı bir basınçölçer (**barometre**) gibi duyarlıdır. Duyarlılığını düşüngüsel bir çerçeve içine zorlamak anlamsız ve saçma olur. Türümüzün tüm tarihsel girişim ve atılımlarıyla ilişkilendirilmiş, tepkisini zamana (geçmiş-şimdi) ve yere, coğrafyaya (dünya-kır) birebir bağlamıştır (**endeks**). Terentius'un sözü¹⁰ Baki söz konusu olduğunda değiştirilmek zorunda. Varım, varlığa ilişkin hiçbir şey bana yabancı değil. Varım derken Hayati Baki denli, bir

¹⁰ Homo sum, humani nihil a me alienum puto-Terentius.

çimen yaprağını, bir sineği, atı, çakıl taşını vb. düşünebilmeliyiz. Onun tepkisi insanın ötesinde ve berisinde ve aynı zamanda insanın durduğu yerdedir. Ama canlı ve etkin (**aktif**) tepkisini biçimleyen, yola süren, onu şiir yazan ve şiir okuyan kendi türüne ulayan bir şey olmalı. Olmalı ki insan olmaktan ayrışmayı (*istifa*) düşleyebilsin. Bu nokta bizi bölümün başında anlamaya çalıştığımız konuya taşıyor. İnsan olmak, bir insan türü, bireyi olarak yaşamak nedir? Burada tür, birey canlılar sınıflandırmasında belli basamakları karşılayan kavramlar olarak kullanılmaktadır. İşte Çaykovski'nin de Hayati Baki'nin de çılgınca peşine düştüğü ve çoğu kez girişimlerinin umutsuzca sonuçsuz kaldığı soru budur. Lirik, pastoral bir alan, yüzey, dünya kabuğu, dirimi ve ölümü dinginlik ve kader ve kederle gerçekleştirmeye yetmeliydi, yeterdi. Ne oldu? Toprak dirinin de ölünün de ayağının altında kaydı, hatta çalındı? Kim çaldı toprağımızı, ağacımızı, suyumuzu, çimenimizi? Tanrı mı, öteki insan mı ya da canlılar? Öfkeli şairimiz her türden hırsıza suçüstü yapar ama yine de yatışmaz bir türlü öfkesi. Tersine, daha kabarıyor. Dünya insan için mi? Çok açık bir yanıtı vardır Hayati Baki'nin: Hayır! Dünya insan için değil ve olmamışsa şiir yine de insana insanca nasıl yazılır? İşte bu nokta şairimizin öfkesinin asal, kök kaynağını oluşturur. Kalemi kırmak mı, insanı insana yüzlemek, göstermek mi? Bu umutsuz çelişkinin içinden kim ve ne kurtarır besteciyi, şairi? Ölüm mü? Sürdürelim. Bir insan tüm yaşamı içinde nece yere basar, yer doldurur? Bir an mı, tırnak ucu denli?.. Nokta bile değil. Buradan hangi kan, hangi devşirme güç dünyanın çocuklarının canına kıyar, kıyabilir? Böyle bir dünyayı anlayalım, yine de gerekeyleyim mi? Her şeyin nedeni olması her şeyi doğru, haklı, güzel kılmaya yeter mi? Ya nedenle şiir arasında kapanmaz bir açıklık ve bu açıklıkta açan, büyüyen çiçek denli kabuk kabuk yaralar da peyda oluyorsa... Ama şair vazgeçmeyecek bu aralıktaki çiçeği, ninesinin ona seslenişini, annesinin balkondaki saksısını, avludaki gölgesini şiirlemekten... Çünkü ancak nedenlere ve gerekçelere sığmayan bu müzikal, şiirsel ve örtük imgeden çağrılabilir olası tüm nedenler ve gerekçeler. Şiirin nedeni, gerekçesi şiirden sonradır, önce değil.

- Hayati Baki şiirinin içerdiği tepkinin güçlülüğü kendini konumladığı geometrik yerden kaynaklanıyor. Yaşadığı günün can yakan, çileden çıkararak, acıtan baskısına kendiliğinden tepkesel (**refleksif**) bir duruş değil onunkisi. Şiirde bunun öne çıkması, dünya ve Türkiye gerçekliğinin acısını yüreğinin derinliklerinde duyumsaması, kökensel bilincini bir yana savurup ne pahasına olursa olsun etkiye eşit tepki düzeyli bir şiirle yetinmemesine yol açmakla kalmıyor, güncel tepkisini en sert, şiirin kaldırabileceği duyarlı yerden ağır biçimde vermenin yanı sıra uzak söylene, düşsel köke dönüş, yer su ile gök su arasında yükselen ağacın (kam) karnına, kovuğuna sığınma tepkisini daha derin ve nitelikli de kılıyor. Öte yandan bu girişim saflığa, arık kaynağa, içkin, doyumlu, dingin doğaya sığınmaktan ve orada savunma çizgisi oluşturmaktan öte bir işlev taşıyor. İlki, güncel tepkiyi çoğul, kapsamlı, aşkın bir tepkiye dönüştürüyor ve bir seçime, imgeye bağlıyor. Göndermesi var. Az sonra bunun üzerinde duracağız. İkincisi, güncel tepki verme biçimlerimizin arkasındaki tüm yığılımlı birikimlerimizi, tinsel, tensel, ortaklaşımli (**kolektif**) irasal düzgülerimizi (**kod**) tümceleştiriyor, dizeleştiriyor, çağrıştırarak, anımsatarak ben'in içindeki öteki tüm ben'leri kışkırtıyor, uyarıyor, devinime geçiriyor. Üçüncüsü, nokta (sınır, çizgi) savunmasını yüzey savunmasına dönüştürerek (*Bkz. Atatürk, Nutuk, 1927*) tartışılan konunun bilincini bütünlüyor, genleştiriyor. Noktanın tepkisi yüzeyin, oylumun bilinçli tepkisine sıçrama yapıyor. Baki'nin 'Türk' kavramına, öfkesinin ve şiirinin en sıkışık, ilerleyemez anlarında

başvurusunun arkasında anlık tepkinin yetersizliğini kavrayışı yatıyor, tezimiz bu. Sorun, yeni açılar, görüngelerle (**perspektif**) derinlikli ve baş edilebilir biçimde anlaşılabilir. Baki'nin en derin ve geniş açılı görüngesi ise düşsel imgelemi, 'Türk' yokülkesi (*ütopya*), çıkış söylene (mit), '*kızıl elma*'dır. Tüm söylensel yönelim, bir kaçıışı değil bir gelişi, dağın eritilmesini, öncünün arkasından çıkışa yönelmiş bir ülküyü (*idea*), bir ayakta kalma, bir budun, beden olma, dünyada olma, dünyada haklı olma, dünyanın yerlisi, dünyanın dünyalısı olmayı simgeler. Hayati Baki'nin sıkıca üstlendiği 'Türk' aynı zamanda 'Türk olmayan' her şeydir, tam da böyle vardır ve yoktur. İnsancalık üst (**meta**) örtüsünden bu nedenle söz ettim yukarıda. Onun metafizik berisi ve Türk (yerli, otantik) evreninde tüm dünyanın şarabı, üzümü, türküsü, sevinci, kederi içkindir. Esinini Uruguay'dan Antikiteye, devrimler çağına, bilimin yiğit savaşçılara, aydınlanmanın tüm tarihsel atılımlarına dek sayısız kaynaktan toplayan şairimiz kilit kavramını tüm dünya kaynaklarıyla ilişkilendirme konusunda ayrıca cesur, gözü karadır. Dördüncü olarak da şunu söyleyelim, tüm halklar, budunların özgüvenle, olması gerektiği gibi tarihsel ırasını bir utanç konusu olmaktan çıkarıyor, tersine üstlenip açığa alıyor. Bu diğer tüm halklardan, dillerden budunlardan üstünlüğü değil, onlar denli haklılığı, güzelliği, doğruluğu ve buralılığı savunmanın belki de anlamlı bir yoludur. Çünkü özünde her türden ayrıcalığı ve üstünlüğü yadsımaktadır. Soy, dil, din, sınıf, cins, tür, vb. ırkçılığı kökten yadsınmakta, her öykünün kendinden güzelliğine vurgu yapılmaktadır Baki şiirinde. Ve hemen belirtelim bu özellik de şiirindeki ikinci büyük çelişkili birlik, bireşimdir (*sentez*). Erken bir yargıyla, durumdan düşüngüsel karmaşa sonucu çıkarmak olsa olsa bizim okuma yetersizliğimizi kanıtlar.

- Dünya önümüze kaçak güreşen bir dünya olarak geldiği, gerçekardı (*post truth*) ya da ardçağcı (**postmodern**) günümüz kitle düzenekleri esnek ve ilkesiz (**oportünist**) bir saydamlık yanılgısıyla algılarımızı, bilgilerimizi duraysızlaştırdıkça bu dünyayla kapışmanın, onunla baş etmenin yolu daha inceltilmiş, geliştirilmiş bir dizi yeni(den) önlem, uzak ve yakıngörüler (**strateji ve taktikler**) gerektirmektedir. Çoğumuz bunun ayırımında değiliz, eleştirimiz bile yalanın aracına rahatlıkla dönüşebiliyor. Öyleyse şiirimizle, uzmanlığımızla, yaşama biçimlerimizle düzenin ele geçiremeyeceği son yerden kuşanmalı, donanmalıyız pusatlarımızı (**silah**). Düzene tepkimizi düzenin bizi ittiği son yerden, düzenin kenarı ya da dışından, beklemediği yerden vermeliyiz. Bizi *an'a*, McDonald'a, Oscar ödülüne, kimyasallara, tecime boğan saldırı karşısında tarihe çekilip tarihsel bir konumlanış ya da tersine düzenin yeniden yazdığı geçmişi, sözde tarihi günün en açık noktası, boşluğundan, tam içinden vurmak, silmek gibi. (Bkz. *François Truffaut, Fahrenheit 451, 1966*). Hayati Baki'nin şiiriyle yaptığı aşağı yukarı buna benzer bir şey gözümde. O, düzenin bizi derleminde (**koleksiyon**) ölü kelebek ya da alıcı, yani müşteri olarak (Öyle ya. En iyi kelebek ölü kelebeğdir. En iyi insan satın alan insan, müşteridir. Başka bir şey yapmasına hiç gerek yok.) iğnelemesi biçimindeki saldırısına karşı ele geçirilemeyecek yerden, burada sanılırken oradan, şimdide sanılırken geçmişten ya da gelecekte, canlı sanılırken ölümden ya da tersine mezarda sanılırken sokaktan ses vermekte, şiirsel sesi sanırım ele geçirilememekte, hep düzgülenememiş, tanım dışı, sınıfsız (*anarşist*) biri olarak kalmaktadır. Düzenin şairi olmaya ayak direyeceği ise açıktır.
- Çaykovski'nin senfonisinde yetmeyen, açık kalan, özlemi çoğaltan, tutkunun sınırlarında dolanan bir örgülenim var: Doyumsuzluk. Yaşam(ak) yetmedi. Aşk yetmedi. Çocukluğumuz, aile bağlarımız yetmedi, bir yanılla soğuk rüzgâr içimize işledi, yaşamlarımızın bir daha geri dönmeyecek anlarına. Yüreğimiz yitirdiğimiz

görüntülerle, anlarla, seslenişlerle sızlayıp duruyor. Kulağım o seslenişi duymuşken nerede bana seslenen o kadın, o adam? O insanlar? Ben nasıl geride kaldım ve bununla, geride kalmış olmakla barışabildim? O sesi anımsamak, o bakışı, esintiyi, çiçeklerin, tarlaların kokusunu, derelerin şırıltısını, atmacanın keskin yaban bakışını, yumuşacık bir elin parmaklarını ve dokunmanın en acemi en bilgin okşayışını anımsamak yeter mi fazladan tek bir soluğu alıp vermek için? Şiir bunun için mi yazılır, yazılmalı? Benim algım da silinip gittikten sonra kim anımsayacak ve niye? Yoksa toplum kişilerden bir fazlası mı? Toplum ve onun dili anımsamasını sürdürür mü kişiler tek tek yitip gittikten sonra? Şair aracılık yapar. Kendine ve kendi kişilerine aracılık ettiği sanılır ama gerçekte insanı insana taşır, bağlar. Soyut insandan soyut insana zaman ve uzam içinde düğümler atar. Dilin sürekliliği, ırmağı bunu olanaklı kılar. Dil çünkü insandan, toplumdaki fazladır. Toplum ne olduğunu dilinden anlar, yaşadığını öldüğünü. Dilin araçları, emekçileri dili dille aktarırlar. Kendilerini, görüp bildiklerini ve onların görüp bildiklerini... tüm bir toplumsal deneyimi. İçimizde uzak yakın yankılanır, çağıldar tüm bir toplumun geçmiş, şimdi ve gelecek zamanı. Düşleri, ülküleri, yapıp ettikleri, çıkardıkları tüm sesleri ve sessizlikleri ile. Bütün bakışlar şiirin dizeleri arasında göz göz birikir. İnsanlar gölge gibi gezinir sözcükler, satırlar arasında. Tanıdıklarımız vardır aralarında, tanır gibi olduklarımız. Sevmiş sevişmişler, tenlerini ve tinlerini dünyaya salıvermiş tüm o mutlu ve mutsuz insanlar, tüm acılar, tüm sevinçler. Yaşamamanın derdi, yaşamamışlığın kırgınlığı, özür kabul etmez sessizliği... Suçlarımız dize dallarına takılır, sallanır, sarkar yere doğru. Acı yemişler... Şiir anımsatır, önler işte bütün bunları unutmamızı. Olası ve olanaklı tüm iyinin ve kötünün yüzleşme belgeleridir şiirler. Olmalı. Öyleyse aynı zamanda bir yaşam alanı, kurtarılmış bölgesi, yokülkesi de olmalı. Hayati Baki **Patetik Senfonî**'de, Çaykovski gibi acılarının ve öfkesinin içinden bu yurdu, öz yurdunu asla unutmaz, anımsatır ve bizi çağın cangılında terk etmez bir başımıza. Yakın yurdu şiirlerde ninesinin, annesinin imgeleri üzerinden yankılanır ve dokunaklı, yas katmanlı şiirlerdir bunlar. Ama çocukluğun doğası, dışarıdaki dünya da yakın yurdun belirtileri, imgeleri ile yerleşir şiire. Balkon, tepe, orman, yağmur, yıldızlar, gece, evcil ve evcil olmayan hayvanlar da yurt kurucuları arasında yer alır. Yurt kırıcıları işte şairin bu imgesini yok etmek için, öz yurdumuzu elimizden almak, yağmalamak için saldırmaktadırlar. Öfkesi bu nedenle ikiye katlanır. Onunkisi bir özyurt, kişisel yurt savunmasıdır. Yaşam alanı savunması... Bir de uzak yurdumuz vardır, yakın yurdumuzu da çevreleyen, besleyen ana yurt: yokülkemiz. Ne denli geçmişte tasarlanırsa o denli geleceğe yansıyan bir döngünün uçsuzluğunda hem bir yersizlik hem de bir yerdenlik özlemimize karşılık gelen bir anayurt. Anayurda ilişkin duygularımız, düşlerimiz, imgelerimiz; oldukça kapalı, varsayımlı, atanmalı, şimdi buradan çıkışlı açmazlarımızın da dağıldığı ve toplandığı bir alanı betimleyip çerçeveler. Orada toplumsal kökenle çocukluk ve gelecek beklentilerimiz üst üste katmanlaşır, örtüşür ama tam bir örtüşme başarılabilir hiçbir zaman. Yokülke, yok (olmayan, belki olmayacak) ülkedir ama yurt, ülke, yokülkeden berilenir, tanımlanır. Gördüğümüz gelecek düşünün yetkinliği bugün ne yaşadığınızı belirler, biçimler. Gelecek kavramını geçmiş olarak da kullanabiliriz, sonuç değişmez. Her şiirin yokülkesi olmalı demek yetmez, şiirin kendi bir yokülkedir zaten. Ya da buna yakınlaştığı yerden şiirlenir. Bunu Rilke'de, Dağlarca'da neredeyse apaçık görürüz. Hayati Baki'nin **Patetik Senfonî**'sini etkili kılan örtük izleklerin (**tema**) başında bunun geldiğini söylemek isterim, bir önerme olarak. Öyle bir izlek ki şiiri iki açık uca ya da uçsuzluğa bağlar. Yıkmayı yapmaya, devrimi süregidene ve korumaya, geleneği eleştiriye (**kritik**) düğümler. O eşit toplum tasarından (**proje**) ve insan

türünün en geçerli, doğru, savunulur birikiminden yola çıkar, türü tüm öteki türlere, varlıklara ular. Bu ulamanın, şenliğin, kardeşliğin adına 'Türk' dese ne olur? Böyle bir şiiri yazıp da düşlemine, sözverisine (**vaat**) başka bir ad veren de bizdendir, varlıktan, varlık katındandır, yani aynı kökten, yerden ve düşten... Ayrıntı, öneminden önemsiz, önemsizliğinden önemlidir. Yeter ki sayısız dolayimler ötesinden birdeki sonsuzu, sonsuzdaki biri kavrayabilelim.

- Son olarak tüm iç içe değişik zamanlar ve coğrafyalardan derlenmiş izleklerin dildeki yankılanmasına bakalım kısaca. Baki'nin **Harfler Kitabı**'ndan dil içi sığmazlığı dile sığdırma yönünde, çelişkiler eytişmesini aşma ve bireşimleme amaçlı bir şiir dili tutumu, ama ondan önce bir dil tutumu, hatta siyaseti geliştirdiğini bilmemiz, benimsememiz gerek. Onda şiire yekinmesinde birincil siyasal seçim dil, yani dil siyasetidir ve bu tamamlanmış, noktalanmış bir siyaset değildir, geliştirilmektedir. Sözcük düzeyinde, yukarıda değindiğimiz iki uç arasında geçişler, hatta kopuşların karşılığı olan anlatımlarda; bilindik, ortak ve güncel söz yığınağından kullanımdan düşmüş, eskil (**arkaik**) ve Türk olan (çekici kılınmış) sözcüklere, sözcüklere, deyişlere, seslenişlere, hatta seslere belirgin kayışlara, neredeyse yansılama, benzetimler (**analoji**) düzeyinde tanıklık ederiz. Ama Baki'nin dil düzeyinde *şiir biriminin* sözcük, ses olduğunu (anlam sınırının ötesi ve berisi) yine de söyleyemeyiz. Kimi sözcükler üzerinde dönüp dönüp yapılan vurgu müzikal ses düzeyiyle, şiirsel tınıyla ilgilidir, göndermelerle değil. O zaman şiir birimini tümce ya da tümce ötesi dilsel yapılarla ilişkilendirebilir miyiz? Bu soruya hem evet hem hayır diyeceğiz. Evet, çünkü Hayati Baki'nin tümcesi anlamını belli, sınırlı düzeylerde tamamladıktan sonra, duran ve sessizlikle (es) soluklanan, iki nokta ile kesilen, bir sonraki yine tamlıkla yarımlik arasında kalmış tümceyle açılarak yine süren ama her kezinde izleyen tümcenin öncekini açılmadığı yargısına çok da yüz vermeyen, okuyanda tümcelerin sonsuza dek izleyen tümcelere, yaprakların yapraklarla yankılanacağı muştusunu veren ve tümce akış dizilerinin şiirin bitmeyeceği, açık kalacağına ilişkin bedensel gönderimi açıkça içerdği bir tümcedir. Tümce onama ile tümce yadsıma arasındaki bu çelişkili birlik şiirin tümünde yapısal bir yükselişe yol açıyor. Ama her tümce yüzey dokuyu olduğu gibi ve anlamsızca kesintisiz yineleyen bir tümce değil, yüzeyde ayrı, sekili, başka bir doku olarak tınıyor. Bir tür müzikal armoni tasarı. Aslında örgülenen aynı yüzey olarak kalsa da bu yüzey kesintisiz ve duygu etkilerinden soyutlanmış bir anlatımsızlığa asla izin vermiyor. Küçük bir açılanma, ivmelenme, kabarım, şiiri bir kabartmaya dönüştürüyor. Öte yandan hayır, çünkü Hayati Baki'ye, olası tüm içerikleri de kapsasa, tümce yetmez. Tümcenin tüm yerleşik ve olanaklı içerikleri şiirsel imgeyle didişir. İmge tümceye bağlanmak istediğinde tümce daha uzak çağrışımlı imgeye gönderme yapar ve ilk ya da anayurttan davet bekler. Hayati Baki'de anayurdu; üzerinde düşünülmüş, çalışılmış anadil, Türkçe olarak düşünmek zorundayız. Bu Türkçenin olanca canlılığı, süren sesleri, anlatımları, geçici tüm girişimlere derinlikli bir görünge sağlar. Yani şairimizde tümce de kendi başına dolu ve tüm, bitmiş bir yapı birimi, ögesi değildir, çünkü böyle düşünülmemektedir (örneğin Rilke'den ayrı olarak). Türkçenin son bir sesi kalmıştır hep geride, son şiir için. Oraya dek hiçbir Türkçe söylenmiş tümce, şiiri bitirmiş olmayacaktır. Öyleyse şunu söyleyebiliriz Hayati Baki'nin şiir dili siyaseti için: Onun şiir birimi Türkçedir, genel dilin şu zamanda şu toplumda, kişide ve yerde belirme, somutlaşma biçimidir. Bu birim dil doğal olarak dile araç olarak bakan şiirle ve şairle çelişir. Soru gelir, Hayati Baki'nin önünde çatallanır: Şiir mi dile aracıdır, dil mi şiire? Bu arada şair nerededir, ne yapar ya da yaptığını sanır?

(Konuyu belki Heidegger bağlamında tartışmayı sürdürmek gerekir. Aynı şey midir?)

Ne mutlu o şaire ki bunun çelişik ve aşkınsal bilincini taşımaktan yüksünmez. Dili denli alçakgönüllüdür.

V. Sonuçlar

YAZILMADI

KAYNAKLAR

- *Bâki, Hayati; Şair ve Otorite. Şiir ve Yanılsama (1996)*, İkaros Yayınları, İkinci Basım, Eylül 2008, İstanbul, 108 s.
- *Bâki, Hayati; Harfler Kitabı (2004)*, Ekin Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2004, Bursa, 102 s.
- *Bâki, Hayati; Şiir ve Hakikat (Şairin Zihin Temrinleri) (2015)*, Yazılı Kâğıt Yayınları, Birinci Basım, 2015, Ankara, 189 s.
- *Baki, Hayati; Patetik Senfoni (Şiir, 2020), Artshop yayınları, Birinci basım, Kasım 2020, İstanbul, 112 s.*